

172

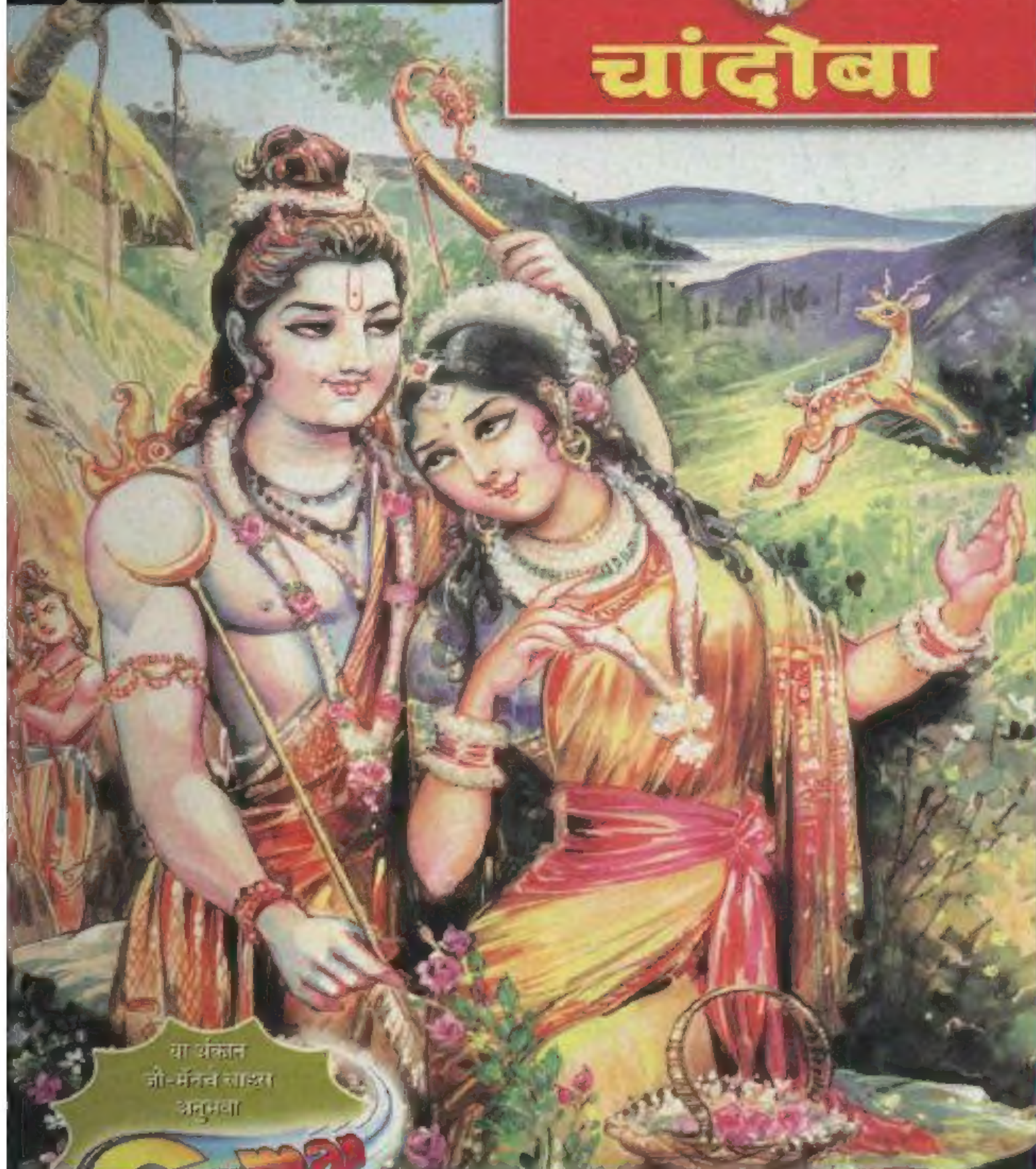

डिसेंबर 2004

Rs. 12 /-

चांदोबा

या पंकज
जी-मनव लाष्टा
अनुभवा

देवीचा महिमा

एका गढवाली गांवात सगळेच तळनसहान शेतकरी होते. ते अशिक्षित व भोळे होते. प्रत्येकाची झोपडी गवताने शाकाखेलेली होती. गांवचा पाटील व न्यायधीश यांची घरे मात्र कौलार होती. गांवाच्या अगदी मध्यावर देवीचे देऊळ होते.

या शेतकऱ्यांच्यामध्ये एकी नव्हती. प्रत्येक किरकोळ गोष्टीवरून ते भांडत असत.

उन्हाळ्याच्या दिवसांत एका झोंगडीला आग लागली आणि ती भडकायला लागली. गांवकरी झोर्झोराने ओल्हायला लागले. त्यांनी सर्वांना जगे केले आणि जवळच्याच तलावाचे पाणी आणून आग विझवण्याचा ते प्रयत्न करू लागले. आग फसले नवे म्हणून त्यांनी आसपासच्या इतर घरांच्यावरही पाणी टाकले.

आग शांत झाल्यावर सारेजण जेव्हा घरी परतायला लागले, तेव्हा देवीच्या पुजाऱ्याने त्यांना धांववून जाणि सांगितले. "तुम्हा सर्वांच्या लक्षांत आतं नसावं. आपल्या देवीने आपला महिमा दाखवला. आपल्याला जगे केले आणि वाचवले."

गांवकऱ्यांना पुजारी काय म्हणतोय ते काही समजना. सर्वजण गप्प राहिले. तेव्हा पुजाऱ्याने मोठ्या आवाजात त्यांना म्हटले, "या रात अंधारात आपल्याला जर देवीने ज्वाळांचा उजेड दाखवला नसता, तर, आग कुठे लागली आहे ने आपल्याला कळतंच नसतं. आणि मन अशा विझवणारी अक्य झाले नसतं. त्हापेक्षाही भद्रत्याचे, म्हाजजे तुम्ही सर्वांनी एकत्र येऊन आग विझवलीत. गांवकऱ्यांची एकी अशी नेहमीच राहावी, हा देवीचा हेतू आहे."

- बरलहमी

अचूक वाणी

हरी आणि गिरी हे दोघे तत्त्व श्रेजारी होते. दोघांनाही नोकरी नव्हती, पण दोघांच्या वागण्यात आकाशपाताळाइतकं आग होते. हरी बरांत आईला मदत करीत असे आणि वडिलांची वाहेची कापेही करीत असे. गांवातल्या लोकांशी तो बघण्याचे वागत असे. समवयस्क मित्रांशीही त्याचं वागणं प्रेमळ असे. सर्वजण हरीचे खूप कीर्तुक करीत. मुलगा असावा तर हरीसारखा, असं सारे आईवडील नेहमी म्हणत असत.

गिरीच वागण मात्र याच्याविरुद्ध होतं. तो कधीही कुणालाही मदत करीत नसे. सारा वेळ तो झोपा काढीत असे. वाडिलांचा आदर करणे त्याला कधी जमते नाही. जेव्हा पाहावं तेव्हा तो कुणशीतरी भांडपतंटा किंवा वितंडवाद घालीत बसलेला असे. सारेजण त्याला टाळीत असत आणि म्हणत की गिरीसारखा मुलगा कुणालाही नसावा!

आपले नांव बदनाम झालेलं आहे हे गिरीलाही

ठाऊक होतं. पण आपले उर्मट, स्वार्थी वागणे त्याला कायमीभूत आहे, हे त्याला पटत नव्हते. गिरी हीला पाण्यात पाहता असे, आणि त्याचे अकल्याण व्हावे अशी सुप्त इच्छा त्याच्या मनात होती. तरीदेखील हरी कधी गिरीवर नाराज झाला नाही. जर कुणी म्हटलं की गिरी चांगला नाही, तर हरी त्याला सांगत असे, "सर्वांचे बिचब्र सारखे नसतात. गिरीची व माझी तुमगा करून त्यांत त्याचा अपमान होतो, म्हणून तो माझ्यावर रागावतो. नाहीतर आमची चांगली मैत्री आहे."

एके दिवशी गिरीचा मामा शंकर त्याच्याकडे आला. थोडा वेळ इकडच्या तिकडच्या गप्पा मारल्यानंतर शंकरने गिरीला म्हटलं, "अरे, तू किती हुशार आहेस! आमच्या गांवच्या जमीनदारांना दोन तातरीत तऱ्हांची जरूरी आहे. एकाने काम कायचं आणि दुसऱ्याने त्यांना बातम्या, माहिती पुरव्याची. तू जमीनदाराला माहिती सांगत जा, आणि तुझा शेजारी हरी काम करील! पण त्यांची

एक अट आहे. दोघांनी एकत्र जायचं; तरच ही नोकरी दोघांना मिळेल. ते पगारही चांगला भरपूर देणार आहेत."

"जर मी एकटाच गेलो तर तुमचे जमीनदार मला नोकरी देणार नाहीत की काय?" गिरीने विचारले.

"नाही, जे पगाराबाबतीत कुकुरणार नाहीत अशाच तरुणांना जमीनदार कामावर ठेवतील. तुझा मित्र हरी अतिशय सुखभावी आहे. तुम्ही दोघे मिळून जर त्यांना भेटलात, तर तुम्हाला दोघांनाही ही नोकरी नक्कीच मिळेल. तुमचं भवितव्य एकदम बदलेल ही मला खात्री आहे." शंकरने गिरीला समजावत सांगितलं.

"मला नोकरी मिळो वा ना मिळो, मला त्याची मुळीच पर्याय नाही, पण काही झालं तरी

हरीला नोकरी मिळता कामा नये," गिरीने मोठ्या तोंडाने बोलला.

"अरे, हरी चांगला मुलगा आहे ना! मग तू त्याच्यावर एवढा जडलोस का?" शंकरने विचारलं.

"त्याला वाटतं की माझ्याबरोबर त्याची तुलना केली गेली की मी आपोआपच वाईट ठसो. म्हणून मी सांगतो की माझे भले होवो न होवो, त्याचे भले मात्र काही झालं तरी होता कामा नये."

गिरी फारच क्लेशी आहे हे शंकरच्या लोच लक्षांत आले. त्याच दिवशी शंकरने हरीला भेटून सत्या परिस्थिती समजावून सांगितली आणि म्हटले, "तुमच्या दोघांसाठी ही एक शुभसंधि आहे. करांतरी कलन तू गिरीची समजूत घाल आणि याचा विचार करा."

हरीने होकार दिला आणि तो गिरीला भेटायला गेला. गिरीने हरीचं बोलणं लक्षपूर्वक ऐकलं, व नंतर तो म्हणाला, "हा जमीनदार काही चांगला माणूस नाही असं मी बऱ्याच वर्षांपासून ऐकलंय. काही दिवस गेले की तो मला काम करावला सांगेल आणि बातम्या सांगायचं काम तुझ्यावर सोपवेल. मग मी नीट काम करीत नाही आणि तू नीट बातम्या सांगत नाहीस, असा बोल लावील. बघताबघता हातची नोकरी जाईल बघ. म्हणूनच मी हा प्रस्ताव नाकारला."

"मला वाटतं की हा तुझा केवळ अज आहे. एकवार पुन्हा विचार करून पहा ना!" हरीने सुचवलं.

त्यावर चिडून गिरीने म्हटलं, "ठीक आहे,

माझा भ्रम आहे असं समज, पण लक्षांत ठेव. माझी वाणी अचूक आहे. माझ्या तोंडातून शब्द रगरे पडतो, तो खरा ठरतो, हे माझ्या घरातली मंडळीदेखील सांगतात. गेल्या आठवड्यांत मला नासकवणी खापची इच्छा झाली, मी म्हटलं की हूप नासल तर बरं! त्यादिवशी सारं दूध नासलं. तीन दिवसांपूर्वी आई म्हणाली की परमांतव्या झाडांना पाणी घाल. माझ्या तोंडून शब्द आता की पाऊस पडला तर किती बरं होईल! आणि खरोखरीच मुसळधार पाऊस पडला. आता मी म्हटल्य ना, की जमीनदार दुष्ट आहे, तर तो खरं होईल बघ! माझ्यावा विश्वास ठेव."

"तुझी कल्पना खरी आहे की नाही हे मला माहीत नाही, पण हातांत आलेली नोकरी निसटून जाईल. त्याचं मला फार वाईट वाटतंय बघ!" हरीने दुःखी स्वरात म्हटलं.

"नोकरी माझ्या हातूनही निसटते आहे की! माझ्यामुळे तुला ही चांगली संधी नमवावी लागते आहे असं तुला वाटतंय, पण हे खरं नाही. तोंडरच तुला याच्यापेक्षा जास्त चांगली संधी मिळेल बघ. तेव्हा या गेलेल्या संधीचे दुःख होव्याय़ेवजी तुला मोठा आनंद वाटेज बघ. मी पुन्हा एकदा ठामून सांगतो, माझी वाणी अचूक आहे. माझा शब्द खराच असं." गिरीने असं सांगून आपला हेतू स्पष्ट केला.

खरोखरीच चार दिवसांतून एक आश्चर्य-कास्तक घटना घडली. हरीचा एक सांबचा नातेवाईक कैशव याने 'येऊन मेट' असा निरोप धाडला. कैशव शहरांत राहत होता. समुद्रावर संपरी बसून त्याने निरनिराळ्या व्यवहार उद्योगांत बरीच संपत्ती गोळा केलेली होती. पण त्याला मलबाळ नव्हते. आता वय झाले म्हणून त्याला

घरी आरंभ करायला होता. आपल्या संपत्तीचा विनियोग सभाजाच्या उपयोगी कार्यासाठी करावा अशी त्याची तीव्र इच्छा होती. त्यासाठी त्याला एक सुशील व सज्जन तरुण हवा होता. मुणीतरी त्याला हरीचे नांव सुचवतं. तेव्हा केशवला वाटते की हरीला संपत्तीचा चौथा हिस्सा द्यावा, त्याला आपल्याजवळ राहण्याला बोलवावे आणि उरलेल्या संपत्तीचा उपयोग परोपकारसाठी करावा.

निरोप मिळाल्याबरोबर हरी लगेच केशवला भेटायला शहरात गेला. केशवला हरी आवडला. कांही महिन्यांनंतर हरी आपल्या गावी परत आल्या. सर्वांसाठी त्याने चांगल्या भेटवस्तू आपल्या होत्या. त्याचे आईवडील, भाऊबहीण, गुरूजी, मित्र यांच्यासाठी खास किमती वस्तू होत्या पण गिरीसाठी त्याने कांहीही आणलेले नव्हते.

गिरी हरीला भेटायला आला आणि जादयलेने म्हणाला, "भाइयार अचूक वाणीमुळे तुम्ही इतकी उत्कृष्ट ज्ञानी. तुझ्या सुस्वभावी वृत्तीचे लोक

नेहमी कौतुक करीत असतातच. पण तू मात्र मला बिसरलास मि माझ्यासाठी कांहीच आणले नाहीस."

हे बोलणे ऐकून हरी नाराजीने म्हणाला, "तुम्ही इच्छा होती की मला नोकरी मिळूच नये. त्यासाठी तू हातचीं संधी घाबवलीस. ज्याचे हृदय निर्मळ व कोमल असते. त्याची वाणी अचूक असते. तसे तुझे नाही. दुष्ट नासलं, किया पाऊस आला, या तुझ्या स्वार्थासाठी असलेल्या गोष्टी होत्या. आणि दुसरी एक महत्त्वाची बाब बिसरलास केव्हा एखाद्याच्या तोंडून वाईट गोष्टी निघून त्या खऱ्या ठरतात, तेव्हा लोक त्याला अचूक वाणी म्हणत नांवाजत नाहीत. लोक म्हणतात की त्याच्या जिभवर काळा डाग आहे. आता राहिली भेटवस्तू, तुला भेटवस्तू देणे म्हणजे अयोग्य व्यक्तीचे कौतुक करणे! त्यामुळे मला नेहमी मदत करणाऱ्या, माझ्या झिजलेल्या अंगाचा अनंदर झाला असता. कारण तुला त्यांच्याबरोबरीने वेगळे गेले असते. म्हणून मी घेऊ आणली नाही." हे ऐकून गिरी मुकाटवाने खाली माथ घालून तिथून निघून गेला.

अस्वल्या मांत्रिक

13

(सुरक्षाजा घोर करून आपले राज्य बळकावणाऱ्या सूर्यभूषणीचा पाठलाग करीत किल्ल्यांत शिरता. अस्वल्या बंधिका आणि उग्रदंड विल्ल्याचे बराचसे तोंडण्याचे प्रयत्न करीत होते, तेव्हा मायावी मर्कट तिथे येऊन पोचला, परंतु कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाला तिथे पाठोपाठ आलेले पाहून त्याने किल्ल्याच्या तटावरून आतल्या बाजूला उडी मारली. त्यानंतर...)

कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाला पाहून बंधिकाही चैव चढला. तिथेच आनंदाने फिरत आणि आपला परशू फिरवीत तो म्हणाला, "महाराजा! अहो, कितीच दिवसांनंतर आपणा दोघांचे दर्शन मला लाभले आहे. आता माझी दृष्टी लवकरच संपेल."

अस्वल्या मांत्रिक रेषायकून खाली उतरला. बंधिकाच्याजवळ जाऊन तो म्हणाला, "अरे अस्वला! आताच आनंदाने उडवा पारायवा लामू नको. तो विचित्र वानर कांही खरा सकड नाही,

तो भिड्यामिश्र नांवाच्या मांत्रिकाचा शिष्य भ्रांतिमती आहे. त्याने माझा भ्रंजदंड चोरलाय, तो आधी आपण परत मिळवला पाहिजे."

उग्रदंडाला बघून कालीवर्मा आश्चर्याने म्हणाला, "अरे अस्वल्या बंधिका, हा रासस, हत्ती आणि हा परिवार कसा काय जमवलास?"

हे रास ऐकून उग्रदंड हळूच हसला आणि म्हणाला, "भाऊ, कालीवर्मा नांवाचे क्षत्रिय तरुण तुम्हीच ना? तुम्ही सारी माहिती मी अस्वल्या बंधिकाच्या तोंडून ऐकली आहे. म्हणजे हे

अस्वल्या मांत्रिक असावेत होय ना?" आणि दुसरे उमे असलेले चंद्रशिला नगराच्या राजा जितकेतूचे मंत्री आणि त्यांचे घोडेस्वार यांच्याकडे कालीवर्माचे लक्ष वेधित तो पुढे म्हणाला, "कालीवर्मा! मायापर्कटाने आम्हाला सांगितले की तुमचा पाठलाग कारणे हे सैनिक जितकेतू राजाची माणसे आहेत, त्यांच्या संकटातून तुम्ही कसे काय बांधणार?"

अस्वल्या मांत्रिकाकडे वळून कालीवर्मा बोलला, "गुरुजी! आपली काय आज्ञा आहे? आपण एकसार राजा जितकेतूला आपल्या शक्तीचा परिचय करून देता. तरी पण त्यांचा मंत्री जीवमुक्ताची आपल्यावर हल्ला करायची हिंमत होणेच करी? हे मला कांही उतगडत नाही."

अस्वल्या मांत्रिकाने एकदा किल्ल्याच्या बंद

द्वाराकडे नजर फिरवून म्हटले, "माझ्या गुरुला संकटात टाकणाऱ्या मांत्रिकाचा हा मायापर्कट शिष्य आहे. तो गुप्तपणे माझा पाठलाग करतोय, हे मला माहीत नव्हते, म्हणून अगवधानाने माझा मंत्रदंड मी घालवून बसलो आहे. मला माहीत असतं तर मी नदीत ओघोल करायला उतरताना हा वंड कारावरच्या झाडाला टाकवून ठेवला गेलता."

अस्वल्या वधिकाने आपला परशू दोन्ही हातांवर आढवा ठेवला आणि मांत्रिकाच्यासमोर येऊन तो म्हणाला, "मांत्रिकदेवा! आपला मंत्रदंड नसला तरी आपण काळजी करू नये, हा परशूदेखील गोत्राने भारजेला आहे. ह्याच्या प्रभावापुढे उग्रदंड राक्षसदेखील घामरता होला. आपण याचा स्वीकार करावा आणि मला पूर्ववत माणसाचे रूप द्यावे."

"का तुला तर आपल्या गुरुला दुर्मुखराजाचे परस्वक अर्पण करायचे आहे ना? ती गोष्ट विसरतास की काय?" उग्रदंड राक्षसाने मध्येच विचारले.

दुर्मुखराजाचे नांव ऐकल्यावर मांत्रिक पळभर चक्रावला व म्हणाला, "अरे वधिका! तो राजा अजून जिवंत आहे का? मग मांडशिक सूर्यमूर्ती कोण आहे? किल्ल्याच्या जांल कुणकुणामधे लढाई चाललेकी आहे?"

अस्वल्या वधिकाने दुर्मुखचा वाठबाम करण्याच्या प्रसंगापासून सारी हकीकत थोडक्यात सांगितली आणि म्हटले "मांत्रिकदेवा! आपल्याला जे वाटलं होतं, तसा तो राजा दुष्ट

नाही, त्यावर आपली इच्छा! आपण प्रथम मला मनुष्याचे रूप द्यावे, या अस्वल्याच्या काळख्यांतून मी सकाड्याने हिराण झालो आहे."

"गुरुजी! विद्याच्या वधिकाची इच्छा आपण पूर्ण करा ना!" कालीवर्मने समजूत घातली.

त्यावर अस्वल्या मांत्रिकाने जादूचा परशू हातात घेऊन एक मंत्र पुढपुढा, आणि परशू वधिकाच्या पायांवरून अवगद फिरवता, त्याबोद्धर वधिकाचे पाय माणसाच्या पायासारखे झाले. त्याततर परशूचा स्पर्श सान्या शरीरावर फिरत हसकेच मस्तकापर्यंत होत गेला. कांही क्षणांतच अस्वल्या वधिकाचे मानवी शरीराला रूप बदलले, पण त्याचे डोकं माघ अस्वलाचेच राहिले.

वधिकाला वाटलं की तो आज्ञा तर्ष रामान्य माणसासारखा झाला आहे. म्हणून हावविशी त्याने मांत्रिकाला स्वागत नमस्कार घालता व तो म्हणाला, "मांत्रिकदेवा! अहाहा! किती कमळावंतार मी मुन्हा माणसासारखा झालो आहे. मला किती आनंद झालाय ते शब्दांत सांगणेही थडीण आहे."

जे ऐकून मागवळ व इतर सर्वजण हसू लागले. वधिका त्यांच्याकडे बघवळून बघत राहिला. त्यावर उग्रदंड राक्षसाने आपल्या दगडी गददे वधिकाच्या डोक्याला स्पर्श करीत म्हटले, "अरे वधिका, गळ्यापर्यंत तुझे शरीर माणसाचे जळ आहे, पण मस्तकाचे काय?"

वधिकाने लगत्तीच दोन्ही हातांनी आपले डोकं बांधपून पाहिले आणि कोणते ओरडता तो

म्हणाला, "मांत्रिकदेवा! किती अन्यायी आहे हे! माणसाच्या शरीरावर अस्वलाचे डोकं? अस्वलाच्या शरीरापैसां या रूपांत लोक पडती ल उडवतील. हे असले शरीर वेजून मी जगू शकणार नाही!"

अस्वल्या मांत्रिकाने गोमर चेहरा करील म्हटले, "हे वधिका! तू काळजी करू नकोस. सध्यां तू याच्यावरच समाधान मान, तुझे डोकं जरी अस्वलाचे राहिले असले, तरी त्यांतली बुद्धिपता ता माणसाचीच आहे ना? माझा मंत्रदंड जो त्या तुझ भोक्तेमतीने मायापर्कटाच्या रूपांत येऊन चोरला आहे, त्यांत माझी थोडी मंत्रशक्ती आहे म्हणून मी तुला पूर्णपणे माणूस बनवू शकलो नाही. तरीमुद्दां तो मंत्रदंड हातात मिळाला, की मी तुला तुवें पूर्वसारखे रूप मिळावे म्हणून जर प्रयत्न करीत."

डबडबलेल्या डोळ्यांनी बघत बधिकाने त्याला सांगितले, "या विचित्र रथात मला बघून जितकेतु राजा मला मुख्य बधिकाचे पद करे देतील?"

बधिकाची चिंता पाहून कालीवर्माला त्याची दया आली. बधिकाच्या खांब्यात हात ठेवून तो त्याला धीर देत म्हणाला, "अस्वत्थ्य बधिका! तू घाबरे नकोस. मांत्रिक गुरुजींचा मंत्रदंड ह्खला आहे हे जेव्हा राजा जितकेतुचा मंत्री जीवगुप्त ह्याला समजले, तेव्हा तो हिंमत धरून आमचा शेवट करण्यासाठी धैर्य करून घेऊन पोचला आहे. आपण त्या लोकांपासून सावध राहायला हवी."

अस्वत्थ्य बधिकाने जीवगुप्त मंत्र्याच्या दिशेने बघितले व भीतीने कापऱ्या स्वराने तो म्हणाला, "मला त्या राजाचे काही ठाऊक नाही, पण हा

मंत्री मात्र निश्चित माझे डोळे उडवीत."

हे ऐकून अस्वत्थ्य मांत्रिकाने जावूचा परशू पुन्हा बधिकाच्या हातांत देत म्हटवे, "अरे बधिका! तू जरा धाडसीपणाने बागतास ना, तर हा परशू तुझे रक्षण करील." आपल्या कमरेची तलवार उपसून मांत्रिकाने पुढे सांगितले, "ही तलवार त्या घटकाने चोरलेल्या मंत्रदंडा इतकी शक्तिशाली नसली, तरी ही जरूर माझे रक्षण करावयाची पुरेशी आहे."

"पण मग माझा खेत्तार, माझी नोकरी याच काय होईल? इथे असलेल्या डाकू नागमल्ल आणि त्याचे साथीदार चांच्यासारखा काही मी बटसर्ना लुटण्याचे नीच काम करणारा माणूस नाही." बधिकाने आपली समस्या मांडली.

त्याचे शब्द ऐकताच नागमल्ल डाकू तलापला आपल्या कमरेला घटकगारी तलवार खाली टाकून म्हणाला, "अरे अस्वत्थ्य बधिका! तू मला नीच म्हणतो आहेस काय? अरे लोकांच्या पदवीने आणि सैनिकांच्या बळावर कुणीही आलतुफालून राज्यकर्ता असू शकतो. पण अरण्यांतल्या निर्जन वाटेवरून जाणाऱ्या बटसर्ना लुटून जगायचे याला खरी हिंमत आणि शौर्य लागत ना! मी माझी तलवार खाली टाकली आहे. तू ही तुझा जावूचा परशू खाली ठेव आणि ये माझ्याशी मारझुज खेळावया!" असे म्हणून नागमल्लने आव्हान दिले.

अस्वत्थ्य मांत्रिक आला चिडला. त्याने सर्वोच्च नजर फिरवली आणि कालीवर्माला म्हटले, "कालीवर्मा, या मूर्खाला ते कोणत्या संकटात

सोपडले आहेत ते अजूनही कळलेल नाही. सर्वना पकडून त्यांचा शिरच्छेद करण्यासाठी राजा जितकेतुचा मंत्री काहीतरी योजना तयार करतो आहे. कित्यात तुमच्याला चिडची झाला किंवा त्याचा मासिक खिंफला, तरी आपण संकटात आहोतच. तो दुष्ट मायावी मर्कट त्यांना आपल्याविरुद्ध चिथावण्याचा जरूर प्रयत्न करील."

तलवार उपसून कालीवर्मा यगावून घोबला, "मांत्रिक गुरुजी काय सांगताहेत ते ऐकू आतां कां? इथे तुम्हा सर्वांचा नेता आतां कोण आहे, ते ठाऊक आहे!" उग्रदंड राक्षस सोडून बाकी सर्वजण एकमुखाने ओरडले, "कालीवर्मा की जय!"

कालीवर्माने समाधानाने मान डोलवली व उग्रदंडाकडे आपला मोहरा वळवला. तोच जीवगुप्त

मंत्र्याचा एक घोडेस्वार उसटी तलवार हातात घेऊन तिथे पोचला. आपला घोडा थांबवीत तो स्वार म्हणाला, "सर्वजण नक्षेपूर्वक ऐका. महाराज जितकेतुयांचे मंत्री जीवगुप्त यांच्याकडून मी एक खास संदेश घेऊन आलो आहे."

"अरेच्या! म्हणून ही तलवार तू उसटी पकडली आहेस होय? फार छान! सांग, काय संदेश आहे?" कालीवर्माने विचारले.

"इथे हजर असलेल्या भगताच्या प्रमुख बधिकाला जगेच आपत्त्यरक्षमोर येण्यास महामंत्री यांनी आज्ञा केली आहे. त्याबरोबर राजाने शिरच्छेदाची शिक्षा केलेला कालीवर्मा नांवाचा गुन्हेगार पकडून येला आहे. त्याला पकडून आपल्याची मंत्र्यांची आज्ञा आहे." जीवगुप्त मंत्र्याच्या दूताने संदेश दिला.

हे बोलणे ऐकून अस्वत्थ्य मांत्रिक हळूच

हंसला नि बधिकाला म्हणाला, "काय रे बधिका मंत्र्यांची आज्ञा ऐकलीस ना? काय करणार आहेस तू?"

अस्वल्या बधिकाला कांही निर्णय घेता येईना. दोनतीन क्षण खाली मान घालून तो गप्प उभ राहिला आणि नंतर म्हणाला, "कालीवर्मा राव, आपली काय आज्ञा आहे? हे अस्यलचे मस्तक घेऊन मी नगरात गेलो तर पोरंदोरे मला दगड मारून मारून प्राण घेतील. यातून शोकण्याचा काहीतरी मार्ग मला सांगा!"

आपली तलवार बधिकाच्या शरीरावर टेकवून कालीवर्मा म्हणाला, "बधिका! तुझी स्वामीभक्ती खोखरच कीतुकास्पद आहे. आता सर्वात प्रथम आपण किल्ल्याच्या आत पांचायचं आणि त्या मायामर्कटाला पकडायचं. आपण उशीर केला नाही तर दुर्मुखराजाचे प्राण वाचतील. जितकेतू-पेक्षा दुर्मुख हा सर्व दृष्टीने जास्ती चांगला व्यक्ती आहे. आता पहिले या जीवगुप्त मंत्र्याच्या बुवाला उत्तर! तुझ्या पराभूने तू ह्याचे डोकें उखवणार आहेस, की त्याची तलवार मोडून टाकून त्याला

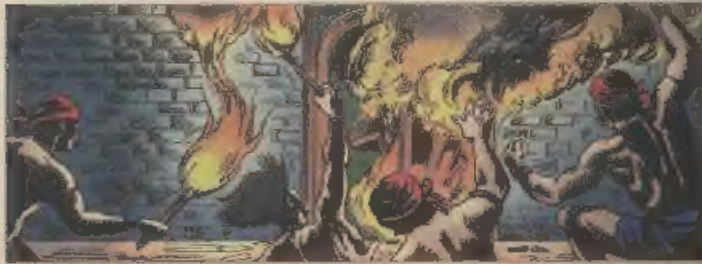
पळवून जाऊ देणार आहेस, हे तुझ्या दृच्छेवर अवलंबून आहे."

दुसऱ्याच क्षणी अस्वल्या बधिकाने "सिरस भैरव!" अशी आरोळी ठोकली आणि त्याने त्या दूतावरच उडी घेतली, त्याच्या हातांतल्या तलवारीचे लेचून तुकडे केले व ते दूर फेंकून देऊन तो म्हणाला, "अरे नालायक दूत! मी जितकेतू तुझ्याचे मीठ खावूच, त्याच्या बदल्यांत मी बधिकवर्माची तोंवरी केलेली. तेव्हा नसले काय चुकले झाले आहे, जीवगुप्त पंच्याला जाऊन सांग की बघून निमूटपणे चालते बघ, बाहीतर त्याच्या मस्तकाचा कळी मला सिरस भैरवाला चढवावा लागेल."

हा निरोप ऐकून जीवगुप्ताचा दूतही बिथरला, त्याने आपला घोडा परत जाण्यासाठी बसवला, तेवढ्यांत किल्ल्याच्या बंद दरवाजाच्या दिशेने मोठ्या आवाजात श्रावणा ऐकू येऊ लागल्या, "कालीवर्मा की जय!"

अस्वल्याचा मांथिकालसकट सधर्मीच त्या दिशेने वा बघितले किल्ल्याचे दरवाजे धडाधडा उघडत होते.

(क्रमशः)

डिसेंबर २०१४

१८

चांदोबा

बेताल
कथा

चंदनचे ऋण

निश्चयाचा पका विकपाक गुन्हा होडाजवळ गेला. त्याने शव खानी उतरवले व खांब्यावर घेतले. लमशनाच्या दिशेने तो नेहमीप्रमाणे जाऊ लागला. तेव्हा शवाच्या आत असलेल्या बेताळाने म्हटलं, "रामन्, तू इतके कष्ट झेततो आहेस, तरी तू जेव्हाप निराशा झालेला नाहीस, मागच्या पदचा कांही एक विचार न करता, दयाळू मानाने तू कुणा अयोग्य माणसांना मदत करतो आहेस असं वाटतं. योग्य आणि अयोग्य हे नीट पाहूनच बघून शायला हवं. जर तू बाप्पाविरुद्ध सांगलास तर नंभीर सरकारेत अडकशील. उगारण म्हातूनी मी त्या चंदनची कहाणी सांगते, नीट लक्ष घेऊन ऐक. म्हणजे तुझा धकवा दूर

होईल." आणि बेताळ चंदनची कहाणी संपायचा लागला.

श्वेतास्य नांवाच्या एका गंधर्व राजाकडे भाग्यनाथ काढ करीत होता. तिथे सुप्रिया नांवाच्या एका अप्सरेवर त्याचे प्रेम जडले. तिने त्याला एक सुंदर मोठी हस्तिवंती संदूक देऊन म्हटले, "श्वेतास्यच्या कोषामारांतल्या किंमती रत्नांनी ही पेटी भरून जर मला दिवीस तर मी तुझ्याशी विवाह करीन."

भाग्यनाथने ही शोष्ट श्वेतास्यला सांगितली. घोटा वेळ विचार करून श्वेतास्य म्हणाला, "मी तुला माझ्या छत्रिगंधर्वांजली किंमती रत्ने जल्म देईन, वित्तव्या रत्नांच्या जखमा वृ सहन करं शकशील, तेव्हा रत्ने तुझी होतील."

भाग्यनाथने ही अट करून केली, पण

फलियाच जखमेची वेदना त्याला सहन होईना. त्याने "तिथेच थांबावे" अशी श्वेतास्यला त्याने निर्मती केली. श्वेतास्य हेरून म्हणाला, "माझी संपत्ती मी कोणत्याही परिस्थितीत कुणातवाही देत नसते. तुझे प्रेम ना खरे असले, जर मी तुला अवशय मदत केली असती, तू सुप्रियाला विसरून जावर हे श्रेयस्कर!"

"तुम्ही मला फलवलंत. हें कराती प्रेमाची परीक्ष? तुमची रत्ने ज्या वेदना देत आहेत, त्या कोणताही प्रेमी सहन करं शकणार नाही." भाग्यनाथने कळवळून सांगितले.

त्यावर श्वेतास्यने चिडून म्हटले, "बूक तुम्ही आणि मला दोघ कां देतोम? ही संदूक मी तुला नवरत्नांनी भरून देईन. जोपर्यंत तिच्यापारसत तुम्ही सुटका होत नाही, तोपर्यंत गंधर्वलोकांन तुला त्यान नाही. या संदुकीच्या पाशातून कांही तू आता मुक्त होणार नाहीस!"

भाग्यनाथने श्वेतास्यच्या पायांवर लोळण घेऊन म्हटले, "हा शाप सहन करणे मला अशक्य आहे. मला त्यांतून सुटका होईल असा कांहीतरी मार्ग दाखवा."

श्वेतास्यला त्याची दया आली. त्याने म्हटले, "पृथ्वीलोक हा प्रेममय आहे. तिथे गेलास तर तुला अनेक महान प्रेमी भेटतील. तेच तुला या शापानून मुक्त होण्याचा मार्ग सांगतील."

संदूक घेऊन भाग्यनाथ भूलोकावर आला. त्याने वैद्यकाचा वेध धारण केला आणि खऱ्या प्रेमातनांच तो शोध घेऊं लागला. तो बरेच दिवस हिंडत होता. एके दिवशी त्याला

जल्मकपुत्राच्या चंदनच्या प्रेयकहाणीबद्दल कळले. हा चंदन रामचा, एका शेतकऱ्याचा सर्वात धाकटा पुलगा होता.

राम दरोज सखाळी उठून शेतावर जात असे. त्याचे आईवडील व बायको, प्रीच राहून घरांतले कामकाज सांभाळत होते. रामच्या धोरल्या मुलाने, मीले गांवातच विनाशा मालाचे दुकान चालू केले होते. अने स्वयंनय उद्योगांत गुंतलेले होते. एकदा चंदन तेवढा महाआळशी व मुस्त होता. त्याला किती रंगानले तरी कांही परिणाम होत नव्हता.

जवळच्या नगरांतल्या विनाल नांवाच्या एका सधन गृहस्थाची इच्छा होती की त्याची मुलगी मलिका हिचा विवाह वीरडी खावा. त्याच्या निमजगावरून राम ताच्या परिवारासह विनालकडे गगांत गेला. वीरल मलिका आवडली. लक्षाचा मुहूर्दिखील छला.

त्यावेळेला चंदनने मलिकाची बहीण मनोहरी हिला बघितले. ती बहिणीपेक्षाही सुंदर होती. चंदनला ती आवडली. पण जेव्हा तिला कळले की चंदन आळशी आहे, तेव्हा तिने त्याच्याकडे अनिवात बघितले नाही.

तिच्या या बागाय्याच्या चंदनला फरच तन आना. कांहीही ज्ञान तरी हिच्याशीच तज्ज्ञ करायचे असा त्याने निश्चय केला.

एकदा तो तिचा भेटून म्हणाला, "मला तुझ्याशी लग्न करायचे आहे. तुला हे पसंत आहे का?"

मनोहरीने लगेच उत्तर दिलं, "जर तू पाण्यासाठी नवीन घर विकत घेतलंस तर मी नवीन चोदोबा

तुझ्याशी लग्न करीन."

"ठीक आहे, घेईन नवीन घर! पण तोपर्यंत तू दुसऱ्या कुणाशी लग्न करता कामा नयेस." चंदनने अट सांगितली. "नवीन घर घ्यायला किती वेळ लागेल ते सरळ स्वच्छ सांगून टाक." मनोहरीने सांगितले, "तू इथेच थांब, मी दादाला विचारून या प्रस्ताव उत्तर तुला येऊन सांगीन."

"माझ्यासाठी घर खेदी करायचं असेल तर तुझ्या दादांची परवानगी हवी की काय?" मनोहरीने जरा रुक्ष स्वरात विचारलं.

"परवानगी हवी असं नाही. पण घर घ्यायला पैसे लागतात ना?" चंदन म्हणाला.

"तसं नाही हं आसणार. तुझ्या स्वतःच्या पैसांनी तू घर विकत घेतलं पाहिजेस. तुझे दादा व वडील, ह्यांनी जे कमावतंय, ते त्यांच्या

मेलनातीचं फळ आहे. तू कष्टाने जे मिळवशील, ते तुझं धन आहे." मनोहारीने म्हाष्टपणे सांगितलं.

चंदन बुचकळ्यात पडला, तो गप्प बसला. पण बरेच्या लग्नानंतर त्याने आपली व्यथा नव्या बहिनीला सांगितली.

ते ऐकून महिला चकितच झाली. तीन चाः श्रीमंत तरुण मनोहारीशी लग्न करायला उत्सुक होते, पण त्यापैकी तिला कुणीही पसंत पडला नव्हता. महिलाचे ही गोष्ट चंदनला सांगून म्हणजे, "यावरून मनोहारी पैशाच्या मागे लागलेली नाही हे उघड आहे. तिने तुला घर घ्यायला सांगितलं आहे, याचा अर्थ तिला तू आवडला आहेस, जा माझ्या बहिणीशी लग्न करायची तुझी हच्छा असेल तर तुला कष्ट करून ऐसे कमबालेच लागशील. दुसरा काही पर्याय मला दिसत नाही."

डिसेंबर २००४

22

चांदोबा

आता ऐसे कसे मिळवावे ह विचार चंदनला सतावू लागला. नेमका त्याच वेळेला, गंधर्व भाग्यनाथ बैराग्याच्या वैधाने तिथे आला. चंदनच्या घरी त्याने मुद्रास भोजन केले आणि सर्वांना आशिर्वाद दिले. चंदनने त्याला आपली समस्या सांगितली.

त्याच्याकडे प्रेमळपणे पाहताच बैरागी म्हणाला, "वा, तू जर अगदी खराच प्रेमवीर विसतो आहेस, माझ्याबरोबर चल, तीन कठीण कामे मी सांगतो; ती करून घेईल, एका दिवसांत तू कोटबाधीश होशील."

चंदन त्या बैराग्याच्या पाठोपाठ गेला. गांवाबाहेरच्या डोंगरावर एक गुहा होती. तिथे दोघेजण गेले. आत अंधार होता. बैरागी चंदनला म्हणाला, "इथे पधारून वाळून विस, हनुमानाचा जप कर. क्षणभर देखील न झोपता डोळे मिटून एक दिवस राहा. जेव्हा मी येऊन हाक मारीन, तेव्हाच डोळे उघड. त्यानंतर काय करायचं ते मी तुला सांगीन."

चंदनने लगेच ध्यान लावले. त्यावेळी अनेक जावाज येऊ लागले. कुणीतरी त्याला जोराने मारत आहेत असे वाटत होतं. तटिडील चंदनने आपले जासन हलवले नाही, दुसऱ्या दिवशी जेव्हा वेळाने गुहेत येऊन त्याला हाक मारली. तेव्हाच त्याने डोळे उघडले. त्याबरोबर गुहेत प्रकाश दिसू लागला.

बैराग्याने कीतुकारने म्हणजे, "शाबास! शरीराच्या धितोवर राक्षसाची तसवीर आहे. तिच्याजवळ जा. ती तसवीर जे सांगेल ते कर."

राक्षसाची ती तसवीर फारच भैसूर होती. पण चंदन निर्भयपणे तसबिरीजवळ गेला. ती तसवीर मोठ्याने हसू लागली व म्हणाली, "तुझा उजवा हात माझ्या तोंडात ठेव."

वेडपणे चंदनने तसबिरीवरच्या तोंडावर हात ठेवला, त्याबरोबर ते तोंड बंद झाले. चंदनला वाटले की त्याचा हातच कुणीतरी चावून चावून खातो आहे. त्याला अनिश्चय तीव्र वेदना होत होत्या, पण त्याने त्या सोसल्या. थोड्या वेळाने तसबिरीने आपले तोंड उघडून म्हणजे, "माझ्या पोटांत तुला एक किडी मिळेल. ती घेऊन माझ्या बॅबीत ठेव."

चंदनने किडी घेऊन ती बॅबीत ठेवली. क्षणार्धात गुहेची ती भिंत दुभंगली आणि बैरागी व चंदन दोघेही आत शिरले. तिथे त्यांना एक लोखंडी पेटी दिसली. बैरागी चंदनला म्हणाला, "या पेटीत करोडो रुपयांची हिरे, माणकें व रत्ने आहेत. हिचं झांकण जर तुला उघडायचं असेल तर तुझे ज्या व्यक्तीवर खूप प्रेम आहे, अशा व्यक्तीची शपथ घेऊन, तू मूठ बंद करायची आणि सारी शक्ती एकवटून या पेटीला जोराने धक्का द्यायचा आहेस, या प्रयत्नांत तुझी बोटें तुटतील, रक्ताची धार सुरू होईल, पण हे काम थांबता कामा नये."

चंदनने मनोहारीची शपथ घेतली आणि मूठ आवटून त्या पेटीला जोराने धक्का दिला, पण झांकण काही उघडेना. निराश न होता चंदनने पांचसहा वेळा पेटीला जोराने धक्का मारला. बोटोतून रक्त वाहायला लागले व जखमा झाल्या.

चांदोबा

रक्त बंधुस ती बेशुद्ध झाला. दुसऱ्याच क्षणी, पेटीचे झांकण उघडले. त्यानंतर बैराग्याचे भाषणाप्रमाणे रुपान्तर झाले, आणि त्याने चंदनच्या अंगावरून हान फिरवला. चंदन शुद्धीवर आला.

भाग्यनाथने त्याच्याकडे प्रेमाने बघून म्हणजे, "अरे पोरा, तुझ्या प्रेमामुळे मला मुक्ती मिळाली आहे. त्याचे फळ म्हणून या पेटीतली सारी संपत्ती मी तुला देतो आहे." आणि भाग्यनाथने आपली कथा त्याला सांगितली.

ती ऐकून चंदन चकितच झाला. भाग्यनाथ येऊन त्याने पेटीत डोकावून पाहिले. तिथे त्याला फुत्कार सोडणारे सर्प दिसले. त्याने हे सांगितल्यावर भाग्यनाथ म्हणाला, "पेटीचं झांकण उघडण्यात तर तू यशस्वी झाला आहेस. तेव्हा तू निश्चित प्रेमवीर आहेसच. पण तू

23

डिसेंबर २००४

कुणाचा तरी कुणी आहोत, म्हणून ही संपत्ती तुझ्या डोळ्यांना दिसत नाही, थंडक बरी जा आणि साऱ्या परिवाराला घेऊन झोपे ये."

काही घेऊनतर चंदनच्या खोबर घराबली सारी मंडळी आली, पण त्याच्यापैकी कुणालाच चंदन कुणाचा नव्हती आहे, ते सांगता येईना. भाग्यनाथने त्यांना सांगितले, "तुम्ही प्रत्येकजण आळीपाळीने पेटित डोक्यातून घ्या, तुमच्यापैकी जो कुणी चंदनपेक्षा जास्त निश्चायत प्रेमी असेल, तरच ही संपत्ती त्याच्या डोळ्यांना दिसेल."

वैरखेरीज इतर सर्वांना अत फुत्कार सोडणारे सर्पच दिसले. पण सर्वात शेवटी वीरने जेव्हा डोक्यातून पाहिले तेव्हा त्याला मात्र त्यातले सोने, रत्ने ही संपत्ती दिसली. भाग्यनाथने वीरची स्तुती करून म्हटले, "तुमचा परिवार हा एकत्र कुटुंबाचा आहे. म्हणून ही संपत्ती तुम्हा सर्वांची आहे." आणि भाग्यनाथ अदृश्य झाला.

वेताळाने कहाणी सांगून राजाला विचारले, "राजन्, चंदनचे मनोहारीवर किती प्रेम आहे हे जाणून घेण्यासाठी भाग्यनाथने त्याची कठीण

परीक्षा घेतली, चंदन त्यात उतीर्ण झाला. अशा वेळी पेटित इतरांना सर्प दिसताना आणि चौरला मात्र सोने, रत्ने दिसताना; हे जस विचित्र आणि विसंगत नाही का काटल? भाग्यनाथने आपले भाषाज्ञान तर योग्यशर परास्ते नरोत? याच्या या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तूमीन पत्करलेम, तर तुझ्या मस्तकाची शंभर शकले होऊन पडतील."

विक्रमार्कने उत्तर दिले, "त्यात काहीही विचित्र अथवा विसंगत नाही, प्रेमासाठी प्राणत्याग करणारे देखील उत्तम प्रेमी असतात. पण जे आपल्या कुटुंबाची जबाबदारी संक्षेपणे आणि आनंदाने उचलतात, ते जास्त श्रेष्ठ ठरतात. कारण त्यांना साऱ्या कुटुंबाविषयी प्रेम असते. अशा सामान्य व्यक्तीचे प्रेम मात्र महान व असामान्य असते. यामुळे पेटितती संपत्ती फक्त वीरच्याच डोळ्यांना दिसली."

राजाचे मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ पुन्हा शबासहित अदृश्य झाला व जग्यावर जाऊन बसला. (आधार: सुमित्रा यांची रचना)

वानर युवराजाचा झाला नरवीर युवराज

हुजूर वर्षापूर्वीपर्यंत इराकमधल्या एका घनदाट जंगलात एक अद्भुत गाणे ऐकू येत असे. तिथला राजा व इतर अनेकजण नदीच्या ओढळापाशी ते गाणे ऐकायला थांबून राहात. आणि गाणे ऐकल्यानंतर आनंदाने निघून जात. तो गायक उडून जाऊ नये म्हणून त्यावेळी ते नदीदेखील ओलांडीत नसत.

तो गायक उडून कसा जात होता? असे, हा गायक म्हणजे एक मोनेरी पक्षी होता आणि तो मोनेरी झाडावरच राहत होता. हे झाड आणि हा पक्षी तसे कसा आला ते या दंतकथेत आपण पाहू या.

मोने एके काळी एक राजा होता, त्याला सहा राण्या होत्या आणि प्रत्येकीला एकेक मुलगा होता. म्हणजे राजाला सहा राजपुत्र होते. पण ह्या राजाला सातवा मुलगाही होता. फरक इतकाच की साही राजपुत्र राजवाड्यात जन्मले होते आणि सातव्या राजपुत्राचा जन्म नि संगोपन अरण्यात झाले होते.

राजाचा शिकारीचा नाव होता आणि त्याला हरणाचे मांस फार आवडत असे, पण त्याने स्वतः मारलेल्या हरणाचेच मांस तो खाई. आता राजवाड्यातल्या मुदपाकखान्यात काही कमी जाग्यारी होते का? पण राजासाठी हा खास पदार्थ बनवण्याची जबाबदारी साही राण्यांची होती. त्या आळीपाळीने उत्तम स्वयंपाक करीत होत्या त्यांतली कोणती राणी सर्वात जास्त सुसज्ज होती हे राजाला कधी सांगता आले नाही.

एक दिवस राजा म्हणाला, "आज मी हरणाची

खांबोवा

शिकार करून आणतो, ते मांस तुम्ही वाटून घ्या आणि प्रत्येकीने त्याचा वेगवेगळा रसता बनवायला, कोण जास्ती स्वादिष्ट रसता करतो ते मला पाहायचंय." आणि तो सकाळीच शिकारीला गेला. पण काय दुर्दैव, त्या दिवशी त्याला हरीण काही दिसले नाही, दुपार होऊन लागली, पण ह्या झालबीत परत राजवाड्यात जायची अहंकारी राजाची तयारी नव्हती. त्याने आपल्यासोबतचे रक्षक राजवाड्यावर परत पाठवले आणि राण्यांना निरोप दिला की तो सुखरूप होता, पण हरणाची शिकार मिळाल्यानंतरच तो परत येणार होता. वेळ पडलीच तर तो राजभर

경의지

21

आवाज ऐकू आला. स्थाने पाहिले तर पाच फणे असलेला एक भयंकर स्पर्श तोंडातून आर्षीचे खोळ बाहेर ओकीत होता. तो सर्प एका सोबेरी झाडाकडे वेढली घालून बसला होता. त्या झाडाच्या गोंड्यावर एक सोबेरी पक्षी होता. वानराजपुत्राने या सोबेरी गंध्याची आणि झाडाची गोंड आणल्या आर्षीकडून ऐकलेली गोती त्याने सर्व गती एकवटून त्या संपाच्या पाठीवर उडी मारली आणि त्या संध्याचे एक एक डोक त्याने कापून काढले.

शंवटचा घाव घातल्यावर पाची फणे पडले आणि ती सोबेरी पक्षी गरज लागला. त्याचे गाणे फारच मज्जल ति अद्भुत होते. ती गाणं ऐकताना या वानर-जपुत्र च रूप बदलून त्याचे रंगे तरणावाड, दखणा युवक झाले.

त्या छोट्या बंटावरचे स्मळले दिवशी त्या पक्ष्याचे गाणे ऐकून तिथे घाबरा आले. काय घडले.

डिसेंबर २००४

होने त्याकडून त्यासाठी उत्सृष्टता होती. लीकच त्या वेगचा गळा रणित व राजकन्या तिथे उकत पोचले. त्या पक्ष्याची सर्पाने जे कर्णी वार मारिल त्याच्याशी राजकन्यांचा विवाह होईल. असे त्या बेटाच्या राजाने आगीदरच जाहीर केले होते. म्हणून सतव्यार राजपुत्राचे या गोंड झाडापासूनच रस झाले. राजाने या जाहण्यात एका सज्जन्या भ्रांती नावत क्रमवृत्त पाठवले. राजपुत्राने तो सोबेरी गोंड व सोबेरी पक्षी एवढ्याच भेटवस्तू घरीवा घेतल्या त्याची जूनी नावही त्याने बंध्या नावत ब घेऊन घेतली.

मातवा राजपुत्र तेव्हा आणल्या वडिलाकडे परत आला. तेव्हा त्याचे राजकिडू रूप पाहून राजा खबडून गेला. आपल्या पुत्राचे धाडस ऐकून तेव्हा तो राजाचा आपल्या कानावर धरून बसला.

पण ती जूनी तयार नव्हती. राजपुत्राचा आवाज बदलून नव्हता. आणि बेगवाचे मशक बामदासी सोबत आले होते, त्यानीही या कहाणीला कुशरा दिला.

सर्वप्रथम राजाने मातव्या राणीला त्या ओसाड राजवाड्यातून राजधानीत घाणवी विनली केली. पण तिने नकार दिला. म्हणून राजपुत्राने ते मातवी झाड तिच्या वाड्यासमोर लावले व तो पक्षीही तिथे झाडावर राहिला. मातवा राजपुत्र पत्नीसह तिथेच राहू लागला.

जे गळा राजपुत्र राजधानीत काधीच परत आले नाहीत. तेव्हा ते समुद्रावरच बडाले असावेत असा सर्वांचा समज झाला.

काही वर्षांनंतर राजाची धारला त्यानंतर राजपुत्र आई व पत्नीला घेऊन राजधानीला आला व गोंदीवर बसला. पण दर आठवड्यातून धकदा नरी तो पत्नीसह त्या सोबेरी झाडाजवळ जात असे व त्या पक्ष्याचे मज्जल गाणं ऐकत असे.

(एम.डी.)

चांदोज

उत्तरांचलची लोककथा

नवरी परंत करी नवरा

रामचर्यरूप ठाकूर हा त्याच्या गावातला सर्वांत श्रीमंत गृहस्थ होता. त्याची पत्नी एक मुलीला जन्म देऊन मरण पावली. तेव्हापासून तो अल्हट दुखी होता. त्या छोट्या मुलीचे लग्नान करायला तो आपले दुःख विसरण्याच प्रयत्न करीत होता, ते मुलगी मोठी आली आणि पाच मुंदर दिसायला लागली. ठाकूरने तिचे नाव चमेरी ठेवले होते. त्या गावातली ती सर्वांत देखणी मुलगी होती. तिच्या जे नवरासुतण घेतले तेव्हा त्याच्याशीच तिचे लग्न होईल असे तिच्या पैत्रिणी म्हातार वयसीला आपल्या रूपाचा अभिमान होता.

पूर्वीच्या काळात खंडगावानच्या न्हायान सर्व तरुण मुलांची इच्छा होती. असे साहजिकच ठाकूराने गावातल्या न्हायाना बोलावून घेतले आणि चमेरीसाठी एखादे अदुख्य स्थळ सुचवण्यास सांगितले. दोघेही या चर्चेत गुंगून गेले होते. न्हावी एकेका मुलाचे नाव व माहिती सांगत होता आणि त्याचे गुण-अकगुण बाबती चर्चा करीत होता. ठाकूराने आपले वंश की मुलगा मध्यमवर्गीय न्हायाना भगवावा पण कुलशीलवान व सुसंस्कृत असत पाहिजे. चमेरी मध्यमवर्गीय न्हायानाही जेव्हा करीत होती. तिन हे मंमथपण फक्त ती बाहेर येऊन म्हणाली, 'बाबा मी गावातल्या सर्वश्रेष्ठ पुरुषाशीच लग्न करीन, कुणा सामान्य माणसाशी नाही करणार!'

रामचर्यरूप आणि न्हावी, दोघेही थकू लागले ही मुलगी आपल्या लग्नबद्दल इतके स्पष्टपणे, आणि धिटाईने बोलले अस त्यांना वाटले नव्हते. तेपर्यंत ठाकूर कधी मुलीला सांगायला नव्हता, पण त्यादिवशी मात्र तो चिडला. 'चमेरी तरुण मुलीनी आपल्या लग्नाच्याबाबतीत अस बोलण बर दिसत नाही, चडीस पडळी जे काही उरवील, ते मुलीनी मान्य करावं मी आपल्या कुटुंबावा साजेसा जांबई शोधले जाई.'

पण चमेरीचा हस कायम होता. 'बाबा कुम्ही जो मुलगा परंत करास त्याच्याशी मी लग्न

चांदोज

२९

डिसेंबर २००४

करणार नाही माझ्या गतीची निकड मला करू या. माझी आनंदनिबड काय आहे ते एखाद्या 'हाच्याला कस काय माहिती असणार?' असं म्हणून ती जोटीनल दापदाण पाय आपटीत स्वयंपाक घरात परत गेली

म्हाय्याला हा मोठा अपमान वाटला, आणि ठाकुराला सांगून ती तिथून निघून गेली. रामस्वरूप बराच वेळ तिथेच बसून राहिला. स्वयंपाकघरातून त्याला मुसमुसण्याचा आवाज ऐवून आला. यावाक्यीत चमेसीशी आला काहीच बोत् नये असे त्याने ठरवले. चमेसी मात्र दिवसभराचे काम आटोपले की सध्याकाळीं शातपणे एकटे बसले अशा विचाराने होती

रात्रभर जागी राहून यापुढे काय करावे त्याचा बेत ती ठरवीत होती. तिचे बघील उठण्यापूर्वीच पहटे घरातून बाहेर पडायचे असे तिने ठरवले कारण सयाने जारत शक्तीमान, श्रेष्ठ, असा पुरुष तिच्या शोथून काढायचा होता. तसा मुख्य भेटला की त्याच्याशी लग्न करून मग बरी परत जायचे असा तिचा विचार होता

उज्याडल्याकड चमेसीने अणू काही ती पाणी आणायला जात होती असे वाटायचे म्हणून एक कळशी बरोबर घेतली. पण ती कळशी तिने विहिरीजवळच ठेवून दिली व ती भराभर चालत मोठ्या स्तूपाला लागली. निकडून एक मिरवणूक येताना दिसली म्हणून ती बबकली

ती मिरवणूक जवळ आली तेव्हा एका सजवलेल्या घोड्यावर एक श्रीमंत पाणूस बसला होता. तिला दिसले काही माणसे घोड्याच्या खुडे चालत होती. तर आणखी काहीजण

घोड्यावर बसलेल्या या स्वारापाठोपाठ चालत येत होते. रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंना असलेले लोक त्या स्वाराला मुजरा करीत होते

तो त्या देशाचा राजा असेल की काय? तिच्या मनात शका आली. तिने कधी राजा पाहिला नव्हता. त्यामुळे तो कसा दिसतो हे ही तिला ठाऊक नव्हते. जर तोच राजा असला, तर तो सर्व शक्तीमान श्रेष्ठ असणाराच असा चमेसीला वाटला. ती स्वार देखणा आणि बसवड दिसत होता. पण तो तिच्याशी तय करायला तयार होईल का?

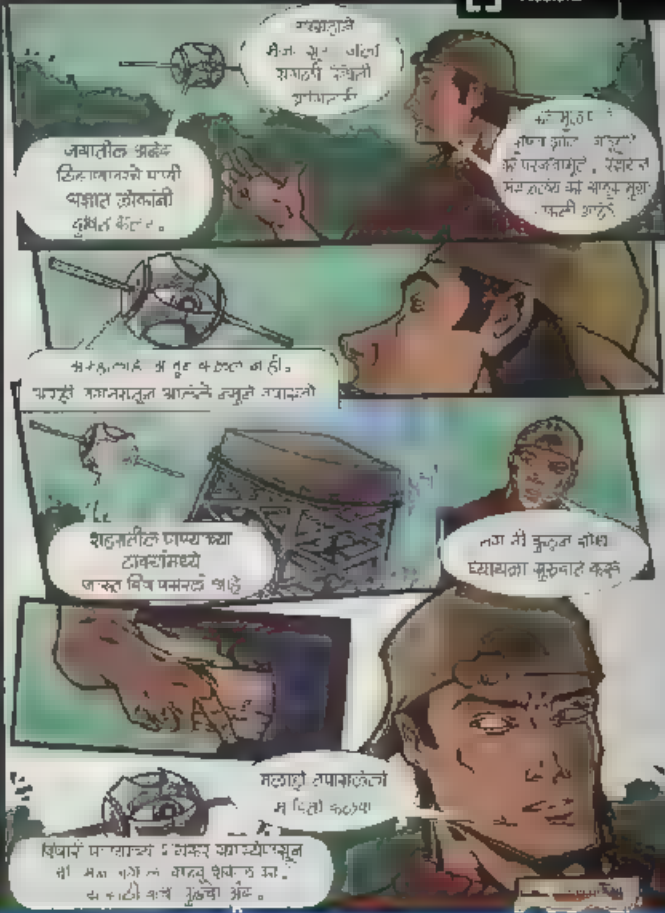
चमेसी त्या मिरवणुकीमागून चालू लागली. तो ब्रथा एका नळ्यापाशी जाऊन थांबला. त्या घोडेस्वाराला पिंपळाच्या झाडाखाली एक नाथ दिसला. त्या साधूच्याभोवती काही भक्त होते आणि ते त्याला प्रणाम करून आर्चिवाद घेत होते. घोडेस्वार खाली उतरला आणि त्याने साधूला भाष्टांग नमस्कार केला. ती खेव्या उठून गेली. तिला तेव्हा त्याच्या सेवकांनी बरोबर आणवेली

हा सभेवर १३१

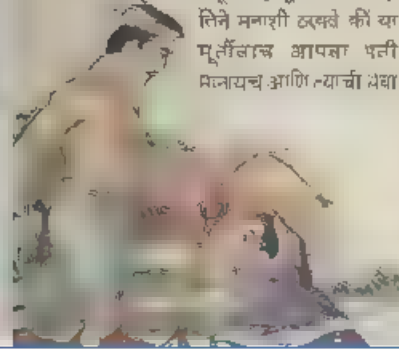
स्वाभाव रूप तहान लावली
भाग 1

साठी पॉवर सफाय

महाराष्ट्र
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.

महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.
महाराष्ट्र मी जे सांगितले ते सत्य आहे.

करीत या मंदिरातच राहायची ती तिथेच पाडी घालून चपती तिने डोक्यावर घेतली, आणि त्या मूर्तीने मानवी कृपात सदांच तसेच सर्वा प्रार्थनाची करू लागली. तेव्हा तिने डोक्यावर घेतले तेव्हा एक कुत्रा मूर्तीमूर्तीत प्रसन्न खानांना तिचा दिसला. ह्या देवाने कुत्र्याचे रूप घेतले की काय?

कुत्रा इकाईनिकडे हिंडत दूर गेला आणि चमेली त्याच्यामागेमागे जात राहिली. ती कुत्रा एका व्हात शिरला तिच्या मालकाने त्या कुत्र्याला घोपटले, आजगले, गोंजगले, आणि कुत्र्यानेही शेपटी हातगीत आपला आनंद व्यक्त केला आणि मालकाचे पाय प्रेमाने चाटले आता मात्र चमेलीची जात्रीच मटली त्या कुत्र्याचा मालक कुत्र्यापेक्षा श्रेष्ठ होता तो मालक एक शेतकरी होता त्याने कुवळ आणि आणि बाहेर अंगणाने जाऊन खणायला सुरुवात केली 'चमेलीला आपल्या वडिलांची, रामस्वरूप टाकुरची आठवण झाली तीही मालीच्या दीवाची पूजा करीत असे

हे जमीन खणण्याचे, इतके कठीण काम करणारा मनुष्य निश्चितच बलवान असला पाहिजे 'चमेली त्या शेतकऱ्याच्या पाया पडली व तिने म्हणते, 'वा खेड्यात तुम्हीच सर्वात श्रेष्ठ व बलवान आहात, तुम्ही माझ्याशी लग्न करावे अशी माझी तुम्हाला 'वेन' आहे मी तुमची कळजी घेईन आणि तुमच्या जमिनीची देखील व्यवस्था पाईन

शेतकऱ्याने तिची कहाणी ऐकली तिच्या मुदर चेहऱ्याकडे पाहिले आणि तो म्हणाला, 'चमेली, मी तुमच्याशी लग्न करायला तयार

संस्कारने त्याप्रमाणे करावचे ठरवून आपल्या सर्व भावांना कळविजे. सर्वांत मोठा भाऊ खंदूपवर्तन याला ते ऐकून आश्चर्याच वाटले. तो आपल्या इतर भावांना म्हणाला - "आपण सर्वांनी मिळून राजधानीला वेढा दिला तो असे समजून की संवसरे गद्दी बळकावली आहे आणि तो आपला शत्रू झाला आहे. परंतु त्याने स्वतः व आपणा सर्वांना वाटा घ्यायचं औदार्य दाखवून प्रजेचें प्रेम स्थापन केले आहे. तेव्हा आपण त्याच्यावर स्वारी करणे गैर होईल."

एका धाकट्या भावाने विचारले - "तू मग आपण काय करणे योग्य होईल?"

"आपल्या धाकट्या भावाप्री मसोड्याने बोलणे योग्य होईल, चारांच्या विरहासमवेर आपला सर्वोच्च अधिकार आर्दे, तरी आपण सर्वांना एकदम सिंहासनावर बसणे शक्य नाही. म्हणून आपण त्यालाच आपला राजा मान्य करून आपापल्या वाटाच्याच बाबानी दिलेल्या प्रदेशाची व्यवस्था पहात राहवी." खंदूपवर्तन म्हणाला.

सर्वाने या सारखेच वाटला. त्यानंतर राजांनी संवसरा अयत्नयुक्त करीत राजधानीत प्रवेश केला. रावरी गादीवरून उतरून आपल्या सर्व भावांचा

संवाकित सत्कार करून त्यांना बसोवला. दोन आठवडे दिने

त्यानंतर गणसत्तन सवराजा दिवले. "सनाचे हे औदार्य दाखवून जे मनीस जे जे कार्ये आहोम घेत तुला ही धर्मवृद्धी आसी केली."

दादा जी भानुसामावर प्रेम करत. द शुद्धा सल्ल्याप्रमाणे वागत. मी स्थितिपूर्ण कुटुंबातील सर्व समासदाना वांग्य 'का' शब्दून देत आहे आणि राज्याच्या व मीन्य नल्य सर्व अधिकाऱ्यांना व सहानुमत्तन नोकऱ्यांना व ठेव पंगड देण्याची व्यवस्था केली आहे. प्रजेमं जिनच सर्वोपरी आहे असे मी मानते. त्या म्हणाला.

त्यानंतर थोरल्या भावाने आपल्या सर्व भावंडांच्या बर्तीने त्यांना भेटिचोद दिला. म्हणाला "तु असाच प्रकृते धर्मपथावर चालून प्रजेला सुखी कर. भगवें मर्त्यचित्य रुझा पातपात अहो व तुला शत्रुभय राह नथ यांनी कष्टजी बालगु नु या नोस्तनच इतरपदास्तार भुली ह.

बांधिसाच्याच विषय मय. भगवें हेने आपल्या सर्व भावांचे व प्रजेचे प्रेम स्थापन करून कित्येक वर्षे राज्य करीत राहिला. वषक पर गणसक म्हणून त्याची कीर्ती सर्वत्र पावली.

विष्णुपुराण

श्रीरामचंद्राने कोटखावर बाण धरवून दाखविलाच परशुराम म्हणाला - 'धुरामा व्यपुडे मी वज्रिवावर भुद्ध अविष्याचे कोटून शानगण नपडचर्य करीन मी दिल्ले कोटव धनुष्य थापुडे तुझेच राखील तू शंढडगम म्हणूनही ओळखिला जाशील परशुराम मंथून गेला

अवांध्या नगरीत वीन वरवधूच्या भगमनाने आप्तदमाल चालू होतं

रके दिवशी राम सीतेला म्हणाला - 'सीता! या दिवशी राजवाड्यापेक्षा आपण सुंदरनात निहार करीत असतो तर किती अशुभ झरला अशेतो? तू दनलक्ष्मीसारखी चिदार करीत असलेली दिसतास' ते ऐकून सीता लाबली

त्याचे दिवस आनंदाने जात होते भविष्याची काणाल कल्पना नव्हती.

काही काळ लोटल्यावर दशरथाला काही

अशुभ चिह्ने दिसू लागली. मुनि वंशतीने जी शाप दिला होता, त्याची आठवण झाली. मृत्यू जवळ येऊन ठेपला आहे, असे त्याला वाटू लागले.

गामाचा लवकर राज्याभिषेक करून टाकाय, अस वाटून त्याने वसिष्ठ ऋषींकडून मुमुक्षुर्त निश्चित केला.

निकळ ब्रह्मलोकान ब्रह्मदेव चिदानंदान होता स्वरयतो शीणवार मंत्रनिगळ गण राजवीन होती.

नारद आणि त्याच्यामागून सर्व देव जरा गद्दीनेच ब्रह्मदेवाकडे आले. नारद म्हणाला, "शेमाच्या राज्याभिषेक झाला तर राक्षसांचा सहाय कसा होईल?"

ब्रह्मदेव काही बोलला नाही तो सहेतुक सरस्वतीकडे पाहू लागला. सरस्वती मवहास्य करीत म्हणाली - "नारदा, जे होणार आहे ते होणार नाही का? तू त्रिकालज्ञानी आहेस। आणि

तिकडे पहा नुशा जाणु काही वासच अशी ती मथरा कळ लावायला कैकेयीच्या महालात जाते आहे.

नारदाने ७ देवकी पुथीकडे व हिम कुबज अशेतो मथरा मुरामुर रडत जात होती नारद म्हणाला बान्देवी माने लोककन्यापणार्थ त्याच्या तोंडून तु काय वदवलेस, तुलाच माहीत! सर्व तुझी कृपा! असे म्हणत नारद गेला त्याच्या पाठापाठ सर्व ठवही गेलं

कुबज असलेली मथरा ही कैकेयीच्या माहे राहुन आलेली तिची विश्वासपात्र दासी होती कैकेयी नुकतीच शोरेवून गेली झाली होती मथरा कैकेयीकडे पहात उभी राहिली

कैकेयी म्हणाली - 'काय ग मये? अशी उदास का उभी आहेस?'

काय कांण म्हणलेस भाई आई उद्या रामाचा राज्याभिषेक आहे म्हणे राज्याभिषेक

डिसेंबर २००४

मथरा म्हणाली

कैकेयीने मरण्या 'व्यायल मोत्याच' ह्या काढून मथरेच्या गळ्याला घातला व म्हणाली - 'किती चांगली दासी सांगितलीस!'

मथरा आपले तोंड विकृन्मपाण हलवीत म्हणाली 'अग कैकेयी! तू किती भोळी आहेस ग! अगदी दूधवुळी आहेस!'

'म्हणजे' कैकेयीन विचारता

'राम राजा झाला तर तू त्या कीमतीच्या समोर दासी होणार! चांगला विचार कर, उशीर करू नकोस आणि कोणूहाना जा तुला राजाकडून दोन वर मिळाले होते ना ते भाता मातून घे! तू भरताता का जन्म दिलस? रामाच्या मागे त्याने छत्रचापर घरावे म्हणून? मध्येने या शब्दात आपल्या म्हणण्याच' अर्थ तिला समजावून सांगितला

तिला तिचे व अला पाहिजे आहेत, अस कैकेयीने सांगितले आणि राजा म्हणाला 'टीक तुला काय हजे करेत ने घे माणु!

'पका वराने रामाला चौदा वर्षे वनवास द्यास दुसऱ्या वराने भरताच्या राज्याभिषेक करवा' कैकेयी म्हणाली

ते ऐकतच दशरथ वेशुड हाऊन पडला कैकेयीन रामाला बोलवायला सांगितले

'कित्याचे वचनपालन करणे आपले कर्तव्य आहे ना काही चुक करतो भाई असे मानणं चुक आहे! खुवशात अस कधी घडत नाही रामाने विचार केला रामाने वक्तव्यसंध धारण केली आणि वनवासाला तयार झाला

मग फुत्कार रोडतो मया फुत्कार सोडीत

५०

चांदोबा

लक्ष्मण भाला आणि 'दशरथाचे आणि कैकेयीचे डाक उडविते असे म्हणत त्याने तबबार उघडली रामाने धाकट्या भवाला शांत केले रामाच्याबरोबर मीत आणि लक्ष्मण वनवास च निघाले

असहिमानागी त्याच्या राठवर आढले उभे राहिले रामाने त्याला समजावून सांगितले आणि गापर जंगलाचा मार्ग धरले तो पथम भगदाज पुनीच्या आश्रमात गेला वडाचा चीक कंसाना लावून रामलक्ष्मणानी मुनिकुमारासारखी अराजूट धातज करी

दशरथ शुद्धीव आल्यावर राम वनवास ला गेल्याचे त्याच कळले तो हे सप हे राण! म्हणत वेशुड झाला त्यातच त्याचे प्राणोत्क्रया झाले त्याकडी परत व जत्रुघ्न आपल्या आजळी गेले होते ते दोघ ती शांकरात ऐकून परतले भरनन दशरथाची अत्यष्टी केली त्याने आईच लोंडही णहिते नाही मथरेच्या कुबजत तथ मथराची असे ठावून शत्रुघ्न मिथाला तेचा तर पत्ताच नव्हता,

रामाला पान जाणायला म्हणून भरन अत्र चाम्ने छेऊन उगलत गेला

मग त्याला म्हणाला आपल्या वडिलांचा शत्रु रोखणे आपले दोघांचे कर्तव्य आहे नृणांआ धाकटा भाऊ आहेस राई एक राज्याभिषेक कळत घेऊन राज्याभिषेक पालन कर!

रामाने तकाराणी पान हलवून हटले 'मी फक्त राज्याचे पालन करित नुझ्या पादुका सिंहासनावर उवीन अस-सिमूय रामाच्या पादुका घेऊन अयच्छेला येऊन

आवाला

राम मीत व लक्ष्मणासह आपले खोल जगत गेला

खर व दूषण या वधूद्वयानी दडकारण्यातील भूमी राधणाचे प्रांतांमधे म्हणून वरुकायवी होनी

ही जमीन विध्य पथेनाच्या पायथ्याला होनी न गक्षमसाना बगेबर छेऊन दडकारण्यात रिडून असताना त्याला दडकारण्याला नव्यान सीनेसह आलेने गमलक्ष्मण हे मानव वनस

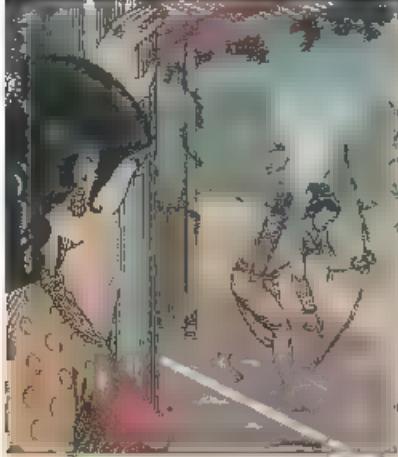
हिल पशूनांखे त्यानी लक्ष्मणासह मांठम डे दगाह, तनकागी वगी छेऊन रामलक्ष्मण व सीतेना घेतले

रामलक्ष्मणानी धनुष्यबाण धावून लक्षाकाच बाणाचा वधवळ करून त्यांना फलजिने त्याने खरदूषणाच्या वध केला विनयक गक्षम मरण पावले जे जिवंत राहिले ते पळून गेले

म्हायला पायज जाणची निवळ कागथापानी

डिसेंबर २००४

DEC-04
LIBRARY 56

हळत असता रामलक्ष्मणाना नाडासारखा उच्च आणि भयंकर आकृतीचा विराघ राक्षस दिसला त्याने सीतेला उचलून घेतले आणि पळू लागला रामाने एक मोठे अस्त्र टाकून त्या राक्षसाला ठार केले.

जे राक्षस जिवंत होते ते शूर्पणखेकडे गेले व तिला खरदूषण ठार झाल्याचे समजिते.

दहकावण्यात राहणारे भयंकर राक्षस हे शूर्पणखेलाच आपला प्रमुख मानीत ती रामलक्ष्मणाना ठार करायला म्हणून निघाली.

दंडकाप्रण्यात पांच बटवृक्ष एका जागी होते, ते थंड सावलीचे व शांत असे रामणीय स्थान होते. तेथे फाकुटी बांधून राम, लक्ष्मण व सीता राहत असत. त्यांचा जोगेजवळून गोदावरी नदी वहात होती.

मणिकुटीत राहून राम सीतेसह वनविहाराला जात असे. त्यांचा वनवास सुखाचे चाखू होता.

डिसेंबर २००४

लक्ष्मण मोठ्या धावांनी व शीतनीची सेवा करित रात्रदिवस मणिकुटीचेक्षण करी.

एक दिवशी शूर्पणखा एकाचकी त्या जागी आली. रामाचे वैदय राहून त्याने तिच्याशी विवाह करावा अशी विनंती केली व सीतेला ठार करायला ती पुढे आली. लक्ष्मणाने तिचे नाक व कान कापून टाकले.

शूर्पणखा लढेखा गेली आणि तिचा जो अपमान झाला होता तो तिने बघून कळत तिने रावणाला सांगितला. रावणाने त्या गोष्टीचा निवेदन काढून मंडी मीनचे हा व धार पाच ठेवून मारीच राक्षसाला सुवर्णमृगाचे रूप घेऊन पंचवटीजवळ जायला क्षणितले.

सीता व सुवर्णमृग पाहून लूष झाली. राम त्या सुवर्णमृगाने आपणयला गेला व शेवटी त्याला ठार करून घेऊन घामच्या विचाराने बाण मारला. बाण लागतच सुवर्णमृग मार्गचा राक्षस झाला व ओरवू लागला. "हा सीते! हा लक्ष्मणा वाचवा!"

रामाचाच आवाज त्याने कळला होता.

तो राक्षस आढेव रामाला कोणत्याही प्रकारची सुखापत त्याला करत झेपण नव्हती. असे लक्ष्मणाने केली समजावून समजितले तरी सीतेने ऐकले नाही.

ती काही कठोर वाक्ये बोलली व दहा जाने लक्ष्मणाने मणिकुटीच्या समोर तीन या काढून ठेवल्या व त्याच्या आहेर न जाण्यास आज्ञा देऊन रामाच्या शीघार्य निघाला.

सीता पणवृक्षीन एकदा सीते रावण वृद्ध तपस्वी मुनींचा वेष करून आला होता. राक्षस घालायला सीतेही रेषा ओलावून पुढे गेली.

52

चांदका

राक्षसीरूप त फाकटे होऊन सीतेला उचलून घेऊन गेला. रामलक्ष्मण सीतेच्या शोधात निघाले, राम सारान्त माणसासारखा सीताधिरुहून विलाप करत राहला.

दोघे गर्भ काहीन नत असता त्याने रत्ने पत्र कापून मुळीस समहाय स्थितीत जरायुपर्क्ष दिसला. त्याने सीतेला वाचविण्यासाठी रावणाशी युद्ध करून पळू घालवून बसल्याचे सांगून रावण सीतेला घेऊन दक्षिणेकडे गेल्याचे समजिले.

दशरथाचा आसबधु अशा जरायूचा दहन-संस्कार करून रामलक्ष्मण पुढे निघाले. वाटेत त्याला अगली जनावरांसारखा कबंध राक्षस भेटला, त्याचे हात लाव लढा होत. त्याने रामलक्ष्मणाना धरून उरोढले.

कबंध एक विचित्र राक्षस होता. याचे पोर

पयला पोरसु पांशे होते. या पंगलाच दात व प्राणदान मिळवितावा असे तो म्हणत होता. विमनवानांवा एक डाव्या होता. संजयस नव जयसत सीतेला पळवू शोध घेत होता. या ना ठावे थोडे निरुद्ध नव्हते.

रामलक्ष्मणाना आपला जलवाही शस्त्र कबंध राक्षसाचे हात कापले. कबंध हा एक शायस्त गधर्व होता. तो शायमुक्त होऊन गधर्वतोकी निघताना म्हणाचा. "तुला वनगोत्री मेरी नाभल व तिचा उपयोगही चांगला होईल!" रामाला तो म्हणाला.

अश्वधुक पर्वतावर वावर प्रमुखानेदोर सुग्रीव बसला होता. त्याने रामाला पाहून हनुमानला त्याची माहिती कळवून आशला पाठविले.

तीन कोटी देव अनुरूप या राक्षसीक आने

चंद्रावा

93

डिसेंबर २००४

हनुमान मुद्रि धनो पादुक्षित्याक गमनक्षमाणना
मेधधना ना तन्वा प्रक बहान्चर्मी दोऊज गंला
गमानं त्यामा पार्हित्वे व तक्षमाणाला म्हाणाला
'गहा यत्रां कदलं कंकीं मुद्रा आहता।' आ

वासीना स्वाच्छासि जी युद्धांग रेडन न व
 वल्लही ग्राम होडन अवा न मती कृष्ण मृगी
 व वाली गांधे युद्ध अंत रामान नाद
 वृक्षाच्छा क्रादुन मृगीवाचा अंध केला

आदेशा ११ अखंड १००५

ही एक चिरोकी कथा आहे. चिरोकींचा विश्वास होता की पूर्वीच्या काळी पशुप्राणी आजच्यापेक्षा जास्त मोठे बनवान व परिपूर्ण होते. मानव जातीबरोबर समान स्तरावर त्यांचे भैरव, शेंतले, गैरे व्यवहार होत असयेत अशी कल्पना होती.

महोत्सव एक-दोनों होते हैं तथा काहो मूढ़
 नदहो में मरुत यथायथ मरुत नदहो मरुत
 मरुत मरुत मरुत मरुत मरुत मरुत
 मरुत मरुत मरुत मरुत मरुत मरुत

दा रियासत यान्त संगठन प्रतीक है।
भोजन श्रेष्ठतः भाण्यथच महान् स्नानं प्रयत्नं
बाह्ये पदधूलं हस्तं पणं बाह्ये रियासतं भोजनं
द्वन्द्वं च नमः प्रणीतं हेतुन अमरं रचितं तस्य
द्वन्द्वं न्यायं चान्यायं श्री गुरुः श्री गुरुः श्री गुरुः
रत्नं चान्यायं धीमहि इति चारुं अर्पणं
हस्तं चान्यायं धीमहि इति चारुं अर्पणं
मुन्यय्या विजयय्यात्ता ता विजयता ता ता
न्यय्यात्ता वाह्यं कथं पदधूलं इति ममजयान्ती
गुरुः गुरुः श्री गुरुः श्री गुरुः श्री गुरुः

श्री विद्यामयी नी उत्तराहित ज्ञाना विद्यामयी
 तौ पक्क बाहेर आवा बमिनीसुवतक्या
 मंडोपनी संक्रा नी शोधा वेळ पावला आपल
 दोळे वडोरे रुढून गान श्री बाह्या मोह
 तितुवत वरिष्ठे सगळीकड ज्ञाना होव
 मैदाग मकळ ह त नी खर्गित
 बिद्याव्यामोहा आना गत्यनच्या
 नाग मुंडा च्या ज्वनीमिवावती
 १ श्री. अ. कर्तार
 जो कोन त व नी अतय
 श्री. कर्तार इकादिकदे हिंदु नाग
 हि त र्च वरु नीनाथी मंडळ

च।द।बि।

उपटून काहत्या चव्या बाटेंत येणाऱ्या
 योनेचसर्गिण दिले तदुश च मुद्यागा
 याने गज्यावासी निहाले मधून
 मधून ती हुकदुः हुकडांतोफडे
 बघे ताणी आणत वेळ फार
 राव नाही व यादें खात्रें

क.न.त. १८८१ र. १०, १०८८ ११

तद्वच्च ज्ञानं ब्रह्म तस्मिन् ३ २ त्रिचैवोच्यते
अस्ति ब्रह्म तस्मिन् त्रिचैवोच्यते ब्रह्म तस्मिन्

[illegible]

यण धारी हा विपश्यन गुरुकुल टाकान
 ये न दुःखी धारित विच्छेद होत असावा
 प्रत्यक्ष कृतप्रमाणा

मो त्कीचि त्तिस्तरं न कर्तव्यं पुं पुत्रानां
गमांश्च तां कां चै माय य च भ र्त्तिनी
तुमन्तर्गतं चायं असा विचार कर्त्तव्यं दान
य चैव हं य

[illegible]

कौन से बच्चे पढ़ने आना नहीं चाहते
 वे बच्चे जो पढ़ने से डरते हैं
 पढ़ने नहीं चाहते हैं।
 मद्रास

ପ୍ରୟାଗ ଓ କାଶୀ ଯାଏଁ ଗୋ ପାଣ୍ଠି

[illegible]

नाही गा! 'नेत्याने कबुली दिली'

‘हरकत नाही मी गांठा आणि तुम्ही म्हाळः
मया नाचा’ ससा त्यांच्याकडे बाहून हुसतहसत
गोंड स्वरान पुढे म्हणाला. ‘मी तुमच्यापैकी
प्रत्येकासाठी गाणे म्हणून मला पुष्कळ गाणी
पोंडपात आहेत. त्यापैकी सर्वात चांगली अशी
सात निवडक गाणी पी गाईन जेव्हा जेव्हा मी
नवीन गाणे सुरू करीन, तेव्हा मी एका नव्या
झाडाच्या बुंध्याला पाठ टाकून उभा राहीन व
गाणी गाईन तुम्ही म्हाळण त्या तालावर नाचा
आनंदाने पावले टाकीत नाचा आणि गाणे

ଜିଏସ୍. ୧୦୦,

नजर सशावर सतत होती. तरीच पन्हाला बिछाला तर? पण ससा जो झाडाळा पाठ टेकवून उभा होता, तो गाणे संपूर्णतः हलवा नाही.

कोल्हे जवळ आले. तरा ससा कुसऱ्या झाडापाशी गेला, आणि पुन्हा त्या झाडाळा पाठ टेकवून उभा राहिला. त्याने खाकसून ज्या मळा तारुसूप केला आणि नवीन गाणे सुरू केले.

यापेक्षा कोल्हांना त्याच्याविषयी कमी संजय वाटू लागला. प्रत्येक गीत संपले की तो दुसऱ्या वृक्षाजवळ वाई आणि पाठ टेकवून न्यूनविशेषतः उभा राही. कोल्हे नाचायला तयार होईपर्यंत ससा थांबून राही. त्याच्या चेहऱ्यावर भीतीचा नवतेश नव्हता. किंवा वळून जायचा विचारदेखील त्याच्या मनात दिसत नव्हता. असा कोल्हाचा विजवास त्याने संघादन केला.

सततच गाणे संपले. आता नव्या झाडाजवळ लवची वेळ येऊन ठेपली होती. सशाने आपल्या बिछाचे तोंड कुठे आहे ते अज्ञात पाडून घेतले. "ओहो, जर सार काही सुळीत झाले तर मी लोकारच माझ्या बिछात सुरक्षितपणे जाईन." ससा भनाशी म्हणाला, आणि त्याने नव्या झाडाळा आगली पाठ टेकवली. तो झाड त्याने हुशारीने निपटवले होते.

कोल्हांनाच्या कळपकाडे बघत तो म्हणाला, "आता हे शेवटचंच गाणं. हे देवाचे स्तोत्र आहे."

"ससा, तू तर स्नानच करायला येतो आहेस. जर आम्ही इतके भुकेबलेले असतो तर

आम्ही तुला सोडून दिले असते. पण..." कोल्हाने आपले ठोकडा दांत बिचकून म्हटले.

"ते किसा हो आपले आधीच खरंय की! एकदा ठरतं म्हणजे खरं. आपण शब्द धड्यायला हवा ना! हे सततच प्रार्थनागीत संपतं की तगेच गुम्ही मला खाऊन टाका की!"

त्या नेत्याच्या संमतीची वाट न पाहता सशाने एक स्नानदार धुंद गीताची सुरवात केली व म्हटले. "हे सातवे नि शेवटचे गीत. पा अखेच्या नृत्यासगदी सगळे तयार व्हा बरी!"

"जल!" कोल्हे खुशीत येऊन म्हणले.

सशाने गायला सुखात केली. कोल्हे सशापासून लांब जाऊन नाचू लागले. वातावरण संगीताच्या मधुर लहरांनी भरून गेले. त्या उडत्या लयीतल्या सुंदर गाण्यावर नाचताना कोल्हेही वागेपुढे डबू लागले, आणि त्यांचे पांय अडखळू लागले. सशाचे गाणे संपले नि तो ओरडून म्हणाला, "मी तयार आहे हो!"

कोल्हांना गीत सगळ उभे राहायला जो नेट लागला, तो सशाला धुरेसा होता. त्याने मुरंझी नरुन धुस ठोकली. इतक्या वेगाने तो आजपर्यंत कधीही पलाला नव्हता. त्याच्या मागून कोल्हेही वळावला लागले, पण ससा कसाबसा बिछापर्यंत पोचला. त्याने आपले डोके आधी बिछात घुसवले, नि तो आत शिरला. त्याच्या शेपटीचा भाग मात्र अजून बाहेर होता. नेवड्यांना कोल्हांना नेता जोरात पळत तिथे आला, आणि त्याने तो शेपटीचा भाग आपल्या दातांनी

पकडला. कारतविक त्याला हो तुफळा चावता असला असता, पण त्याला तर संवेध ससा बाहेर ओढून काढायची जिट होती. त्याने शेपटी दातात घरली आणि तो ती शेपटी ओढतच राहिला. सशाने आपले पंजे बिछाच्या भिंतीवर घट रोवले होते.

कांही वेळ ही ओढाओढी चालू राहिली. शेपटी कोल्हाने आपली पुरी शक्ती पकवतून शेपटी ओढली, आणि कांहीतरी निराळंच घडलं. शेपटीचा टोकाचा कांही भाग तुटून पडला आणि कोल्हा धाखबिरी मागे आपटला.

"या अमेरिकन सशाने आपल्याला चांगलंच फसवले!" कोल्हांनी कोताहल केला.

"आपणच त्याला तसं कष्ट दिलं!!"

कोल्हांनाचा नेता गुस्सूरला ससा आपल्या बिछात पळत खूप आतापर्यंत गेला होता. थोडा सावरल्यानंतर आपल्या शेपटीकडे त्याने पाहिले. आता शेपटी नव्हतली द्राती होती, तरीही जारत सुतर डिलत होती.

"आणि जास्त सुरक्षितदेखील आहे ही लहान शेपटी!"

आपले प्राण बांचल्याबद्दल ससा मनोमन खूष झाला होता. तेव्हापासून अमेरिकन सशांची शेपूट लहान झाली.

निरुपयोगी धन

पंचभूत श्रीमंत होला. त्याचे कुटुंब पिढीजात सधन होते. जहाजांतून परदेशी जाऊन व्यापार करण्यापासून ते सावकारीपर्यंत, असे त्याच्या पूर्वजांनी अनेक व्यवसाय केले व भरपूर कमाई केली. इतका फायदा मिळवला की पुढल्या अनेक निव्व्या आरामांत बसून जगल्या असल्या, पंचभूताने जेवदी कमाई केली, ती त्याने तीन मोठ्या पिंपात भरली आणि ती पिंपे जमिनीत पुरून ठेवली.

एका पिंपात सोन्याच्या मोहरा, दुसऱ्यांत चांदीची नाणी आणि तिसऱ्यांत तांब्याची नाणी भरली होती. रोज त्या जागेक तो जाऊन येई आणि आगसे धन सुरक्षित आहे हे पाहून संतुष्ट होऊन परत येई.

अचानक शेजारच्या राजाने या राज्यवर हल्ला केला. शेजारच्या हा राजा आजपर्यंत कधीही हारला नव्हता, म्हणून त्याला लोक 'अजेय राजा' म्हणत असत. पंचभूतला वाटवें की त्या राज्यातून दुसरीकडे पळून जाणे हे श्रेयस्कर म्हणून

त्याने ते राज्य सोडण्याचा निश्चय केला. पण नाण्यांनी भरलेली पिंपे तर बरोबर नेणे शक्य नव्हते म्हणून त्याने भरपूर मेण वितळवून त्याचा जाड थर पिंपावर दिला. पण जाण्याच्या धाईत तो पिंपांना कुलुपे घालायला विस्मरला, आणि सहकुटुंब परदेशी गेला.

कांही दिवसांत शत्रूच्या सैन्याने त्या शहराचा ताबा घेतला. सैनिकांची नजर सुरवातीलाच श्रीमंतांच्या घरावर पडली. त्यांत असणारी सारी संपत्ती त्यांनी गोळा केली. पंचभूतच्या घरांतली जमिनीत पुरलेली पिंपेही त्यांनी बघितली. सेनापतीनेदेखील ती पिंपे निरखून पाहिली, आणि म्हटले, "ही तर मेणाची पिंपे विसताहेत. म्हणूनच या घमातकाने ती इथे सोडून नो निघून गेली. कुठाला विकून घ्यायची असतील त्याला ती विकून टाका." त्याने सैनिकांना सांगितले.

सैनिकांनी ती पिंपे विकण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण विकत घ्यायला कुणीही पुढे आला नाही. असेच कांही दिवस गेले. शेवटी एक गरीब

माणूस सैनिकांजवळ येऊन सांगू लागला, "साहेब, मी मेणाच्या बनवून त्या विकते, आणि त्यावर गुजराग करतो. ही पिंपे मला तुम्ही स्वस्तात देत आली तर धा!"

माऊच्या त्या तैनिर्कांनी तगेच त्याच्या जवळचे ऐसे घेतले आणि म्हटले, "ही पिंपे सांभाळता सांभाळता आमच्या नाकी नऊ आले. ताबडतोब इथून ती घेऊन जा वर!"

त्या विचाराने मजूर बोलवते आणि ती पिंपे आपल्या घरी नेली. शत्रूसैन्याचा तळ हालला आणि नगरांतली परिस्थिती सुधारली. म्हणून त्या गरीब माणसाने मेणाच्या बनवामला गुरात करावी असे ठरवले. त्याने पिंपे उघडून आत हात घातला. तर त्यांत कांहीतरी कठीण वस्तू असलीसे वाटले. त्याने उत्सुकतेने ते पिंपे उघडले तर काय, सोन्याच्या मोहरा श्रौंगोशींग भरलेल्या थक होऊन त्याने आपली नीट तळहारी

हात घालून बघितले, तर मेणाच्या खाली मोहराच होता. तो आता मात्र गोघळून गेला.

कांही वेळानंतर त्याने दुसरी दोन पिंपे उघडून बघितली आणि त्यांत होती चांदीची नि तांब्याची नाणी! त्याला खूप आश्चर्य वाटले आणि खूपच आनंदही वाटला.

पण हे गुपित त्याने सर्वांपासून लपवून ठेवले. ज्या खोलीत ही पिंपे त्याने ठेवली होती, त्या खोलीच्या दरवाज्याला त्याने भलेभोले कुलूप ठोकले आणि इतर आवश्यक ती काळजी घेतली. आता त्याला गरीबीची चिंता उरली नव्हती. पण तो धीमंत झाला आहे हे देखील त्याला इतरांना कळू घ्यायचे नव्हते. त्याने आपल्या माघ्या राहणीत बदल केला नाही.

दिवस चाबले होते. आता त्याला वाटू लागले, "हे पैसे केव्हा खर्च करायचे? जर मी एखाद्या जमीनदारासारखा धाट्यामाट्यात राहायला लागलो

चांदोबा

तर माझं हे बिंग फुटेल आणि मी अदृश्यणीत येईन."

त्याला काही उपाय सुचवता, ऐक दिवशी तो आपल्या भिंतीला, एका शिंप्याला भेटायला गेला, आणि त्याने मग कपडे शिवाफळा टाकले. त्या कापडांबरोबर त्याने मूठभर सोन्याच्या मोहरा शिंप्याच्या हातांत ठेवल्या.

त्या मोहरा पाहून शिंपी गप्पच बसला. थोड्या वेळाने ह्या माणसाला म्हणाला, "बाप रे, इतक्या मोहरा! मी नाही घेणार ह्या! तू मला माझे शिलाईचे पैसे तेवढे दे. मला तेवढे पुरेले."

"माझ्याजवळ पिंप धरून सोने आहे. अरे, मी तुझा मित्र आहे. भिंताकडून येणं हे काही पाप नव्हे. तुही काही श्रीमंत नाहीस. देव या मोहरा! नाही म्हणून नकोस रे!" मेणबत्तीवाल्याने प्रेमाने सांगितले.

पण शिंपीबाबाला काही त्याच्यावर विश्वास बसेना. यांत काहीतरी गडबड आहे आणि ह्या मित्र माझ्यापासून लपवतो आहे असंच शिंप्याला वाटत होतं.

त्याने विचारलं, "हे एवढं सोनं तुला कुठं रे भिळावं? तुझा वेळ तर लागलं नाही ना?"

"चल घरी वि तूच पाह!" अस म्हणून मेणबत्तीवाला शिंप्याला धरी घेऊन गेला. त्याने सगळी हकीकत सांगितली. सोने, चांदी व तांबे भरलेली पिंपे दाखवली व तो म्हणाला, "अरे, ह्याचं मी काम काय? त्यांतली अर्धी माणी मी तुला देतो, घेऊन जा."

शिंप्याने पुरुष सोन्याच्या मोहरा उचलला आणि तो बोलला, "आयुष्यभर आराम करायला एवढ्या पुरेशा आहेत. पण माझ पचवू न ऐक. तुला एवढी संपत्ती खर्चायला हजार वर्षे तुझां कमी पडतील. आणि मरेपर्यंत ही पिंपे बघत राहिलास तर तुही सुखी झोणार नाहीस. हे निरर्थक धन आहे, निवच्योगी धन आहे. मी यातून गरीबांसाठी वानधर्म कर व बांधून टाक. निदान ते थोडेफार सुखी होतील आणि पैशांचा सदुपयोग होईल."

मेणबत्तीवाल्याला ह्या सल्ल्या पटल्या. त्याने मुकाट्याने गोगरीबांना ती माणी वाटली, काही गरजूंच्याच्या अदृश्यणी निवारण केल्या. पण हे काम मात्र त्याने कुमाला संशय येणार नाही अशा वेताने केल्या. जे उल्लेखलं होतं, त्यांत त्याने आरामांत दिवस काढले व तो सुखी झाला.

प्रतिवेव राजाला समोरून होते की मातुोमाल पाहता आलेवर त्याचा मुलगा जयान्तकडे सुरक्षित होता. बंदखोरांचा नेता वसंतच्या मंडीकर राजाने प्राण सोडला. परंतुने राडग बळकावणाऱ्या कीर्तिहाकिरू आवाज उठवला होता. कीर्तिहा जंगलता ठिकाणित जातो. स्यावे सैरिक मलात-या कप्तनीला गकनलात. अन्धकार "शोका" असा आलेला ऐकू येतो.

आर्य

अज्ञात राजकुमार को रहस्य

चित्र :
गोपीसव्या

तुमचे विज्ञान

थंडगार कहाणी

प्रखर उन्हाळ्याच्या दुपारी थंडगार पाणी किंवा चर्फीचा चुरा व त्यावर गोड सरबत, चपेक्षा जास्त उत्साहवर्धक काम अरुं शकते?

पाण्याचे कांही खास गुणधर्म आहेत, त्यापैकी एक म्हणजे शून्य अंश सेल्सिअस तपमानावर गोठण्याचा गुण, परंतु वाहते पाणी मात्र हा तपमानावर गोठत नाही. कारण वेगाने वाहणाऱ्या पाण्यात हवेचे प्रमाण जास्त असते. त्यामुळे गोठण्याचा बिंदू कमी होत राहतो. त्याशिवाय, चर्फीचे कण जेव्हा सोडतात, ते वाहत्या पाण्यात पुन्हा गोठतात. त्याशिवाय पाण्याच्या प्रवाहामुळे जी ऊर्जा निर्माण होते. त्यामुळे पाणी द्रवस्वरूपात राहण्यास मदत होते.

फ्रिजमध्ये जे पाणी आणण ठेवतो, ते बर्फावर होते. पण गोठत नाही, हे तुम्ही पाहिले असतेच. हे पाणी कधीही वाहते नसते. तरीही फ्रिजमध्ये तपमान नियंत्रित केलेले असते व ते शून्य अंशावर कधीही जात नाही. प्रश्न हेच पाणी जर बर्फाच्या कण्यांत ठेवते तर ते गोठते. कारण फ्रिजमध्ये तो कप्या खोलात कमी तपमानाचा असतो.

तुमचा परिसर

पृथ्वीवरचा सर्वात

खारट समुद्र

जगांतला सर्वात खारट पाण्याचा समुद्र म्हणजे 'मृत समुद्र' आहे. वास्तविक, इस्राईल व जॉर्डन यांच्या सीमेवर उत्सर्णारा हे एक प्रचंड मोठे सरोवर आहे. इतर महासागरांपेक्षा ह्याचे पाणी दसगुट जास्त खारट आहे. इथल्या पाण्यात क्षारांचे प्रमाण खूपच जास्त असल्यामुळे त्यांत औषधी गुण आहेत. त्यामुळेच, या समुद्रांत जीवजंतू राहू शकत नाहीत. ह्या समुद्रावरून पक्षीदेखील उडताना दिसत नाहीत. मिठाचे प्रमाण पाण्यात जास्ती असल्यामुळेच असे होते. या सरोवराला वाहे जाण्याचा मार्ग नाही. त्यातले बहुतेक पाणी उत्तर जॉर्डनमधल्या नद्यांमधून येते.

पृथ्वीतलावरचा सर्वात खालच्या वातव्हीवरचा भूगर्भ म्हणजे हा मृत समुद्र. समुद्रसपाटीपेक्षा हा ११०० फूट खाली आहे. पाण्यातल्या मिठाचे प्रमाण २५ टक्केपर्यंत आहे. त्यामुळे या पाण्यात कुणीही अरामात तरंगत राहू शकतो.

उष्ण हवा आणि पाण्याचे चटकन होणारे भाष्पीभवन, यांच्यामुळे जॉर्डनच्या टँकड्यावर कायमच धूसर वातावरण असते.

माहीत आहे का?

एका कपांत आरोग्य

चिनी सम्राट रेंगुंग याने अपघाताने शोध लावलेले चहा हे पेय जगात आता दुसऱ्या क्रमांकाचे लोकप्रिय पेय बनले आहे. पहिला क्रमांक पाण्याने पटकावला आहे. इसवीपूर्व २०१७ वर्षी चहाचा शोध लागल्यापासून पाण्याच्या शरीरावर व मनावर होणारे त्याचे वांशाने प्रणाम आता मानले गेले आहेत.

काळा चहा हा पूर्णपणे मुरवलेला (व जरा आंबवलेलाही) असतो. पण हिरवा चहा हा थोडा बसवून गरम वाळवलेला असतो. चहात असलेले कॅफीन (उत्तेजक) हे शरीराला अफाटकासक असते अशी समजूत आहे. पण त्यातल्या त्यांत सवाधानाची मोठ की कायभर बोंबित असलेल्या कॅफीनच्या एक तुनिमांरा-पेक्षां कमी कीफीत चहाच्या एका कपात आरते

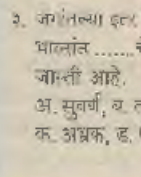
आपले ज्ञान वाढवा

उद्योगधंद्यावरचे प्रश्न

१. भारतात जाणारा सरावा मार्ग कुणी शोधून काढला? अ. मार्को पोलो, ब. ह्यूअन-संग, क. वास्को-द-गामा, ड. क्रिस्टोपर कोलंबस

२. विकांचे राष्ट्रीयकरण कोणत्या साली झाले? अ. १९५२, ब. १९६४, क. १९६९, ड. १९७५

३. जगांतल्या इतर देशांपेक्षा भारतात ..... चे उत्पादन जास्ती आहे. अ. सुवर्ण, ब. तांदूळ, क. अन्नक, ड. पौलंद

४. भारत सरकारचा मोठा छापायथा सिव्हुमिटी प्रेस कुठे आहे? अ. पुणे, ब. कोलकाता, क. खाल्हा, ड. नाशिक

(उत्तरे ७० पानावर)